

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра банківської справи

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

Фінансова стійкість банківської системи України

Студента 2 курсу 3м групи
спеціальності 072 «Фінанси,
банківська справа та страхування»
спеціалізації «Банківська справа»

Моцарь
Наталії
Павлівни

Науковий керівник
канд. екон. наук,
доцент

Сушко Наталія
Мар'янівна

Гарант освітньої програми
д-р екон. наук,
професор

Шульга Наталія
Петрівна

Київ – 2018

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ.....	6
1.1. Сутність та роль фінансової стійкості банківської системи у забезпеченні економічної безпеки держави.....	6
1.2. Фактори, що визначають фінансову стійкість банківської системи в сучасних умовах.....	12
1.3. Методичні підходи до оцінки фінансової стійкості банківської системи.....	18
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ.....	26
2.1. Передумови забезпечення фінансової стійкості банківської системи України.....	26
2.2. Аналіз базових індикаторів фінансової стійкості банківського сектору.....	35
2.3. Аналіз рекомендованих показників фінансової стійкості банківської системи згідно методики МВФ.....	42
РОЗДІЛ 3. УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ СТІЙКІСТЮ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ.....	48
3.1. Формування системи вимог до забезпечення стратегічного управління фінансовою стійкістю банківської системи.....	48
3.2. Експрес діагностування фінансової стійкості банківської системи	55
3.3. Методичні підходи комплексної оцінки фінансової стійкості банківської системи.....	61
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	69
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	72
ДОДАТКИ.....	80

ВСТУП

Актуальність дослідження. Стабільний розвиток економіки, а особливо її ключової складової банківської системи є найважливішою проблемою сьогодення. В міру входження економіки нашої країни у світову, збільшення ступеня її інтеграції у світову фінансову систему залежність від нестабільності на світових фінансових ринках зростає. Так, наприклад, криза 2008 року показала відсутність конструктивних методів захисту банківської діяльності від внутрішніх та зовнішніх загроз.

Основними проявами кризи в банківській системі України були: банкрутство банків, погіршення якості банківських активів, погіршення стану платоспроможності банків, зростання частки проблемних кредитів, масове вилучення депозитів, зниження довіри населення до банківської системи.

Усе це продемонструвало, що банківська система України ще не набула необхідного запасу міцності, а багато вітчизняних банків відчувають труднощі в нарощуванні капітальної бази і підтримці миттєвої та поточної ліквідності. Ряд кредитних організацій залишається в нестійкому фінансовому становищі, а їх надійність викликає сумнів. Недовіра до окремих банків негативно позначається на загальній ситуації в банківському секторі, стримує інвестиційну активність населення і підприємств.

Забезпечення фінансової стійкості банківської системи — необхідна умова ефективного функціонування економіки України. Успішне ж функціонування банківської системи загалом залежить від фінансової стійкості кожного окремого банку, його здатності протидіяти негативним чинникам та динамічно розвиватися.

Дослідженням даного питання замалися такі вчені як: Довгань Ж.М. [18;19], Крухмаль О.В. [31], Коваленко В.В. [27;28;29], Біляєва В.Ю. [6], Литвинюк О.В. [38], Бобиль В.В. [7], Лінтр І.В. [39], Зверяков М.І. [21;22;23] та інші. Однак, не зважаючи на наявність досить великої кількості праць, що стосуються дослідженню фінансової стійкості дана тема ще й досі залишається не досить розритою.

Таким чином, актуальність теми дослідження полягає в необхідності вивчення комплексу питань, пов'язаних з вирішенням проблем щодо забезпечення ефективного аналізу та управління фінансової стійкості банківської системи, що в свою чергу сприятиме зростанню стійкості до внутрішніх і зовнішніх загроз, здатності забезпечити ефективне функціонування національної економіки та економічне зростання держави.

Метою дослідження є теоретико-методологічне обґрунтування сутності фінансової стійкості банківської системи, а також розробка практичних рекомендацій щодо забезпечення оптимального рівня фінансової стійкості вітчизняної банківської системи.

Відповідно до мети були поставлені такі **завдання**:

- обґрунтування сутності фінансової стійкості банківської системи;
- аналіз факторів, що впливають на рівень фінансової стійкості банківської системи;
- характеристика методичних підходів щодо оцінки фінансової стійкості банківської системи;
- визначення передумов забезпечення фінансової стійкості банківської системи;
- аналіз базових індикаторів фінансової стійкості;
- аналіз рекомендованих індикаторів фінансової стійкості;
- формування системи вимог щодо стратегічного управління фінансовою стійкістю банківської системи;
- проведення експрес аналізу фінансової стійкості банківської системи;
- аналіз методичних підходів комплексної оцінки фінансової стійкості банківської системи.

Об'єкт дослідження – процес забезпечення фінансової стійкості банківської системи України.

Предметом дослідження є теоретико-методичні засади оцінки фінансової стійкості банківської системи України.

Методи дослідження. У роботі були використані загальнонаукові методи емпіричного та теоретичного дослідження: аналізу і синтезу, узагальнення, системного аналізу, методи статистичного аналізу, методи порівняння, групування та графічний метод, таксинометричний метод.

Інформаційну базу склали праці вітчизняних та зарубіжних авторів, що досліджували теоретичні засади банківської діяльності, аспекти фінансової стійкості, чинні законодавчі та нормативні акти Національного банку України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у:

удосконалені методичних підходів щодо здійснення діагностики фінансової стійкості банківської системи України.

Практичне значення одержаних результатів. Практичні рекомендації щодо здійснення експрес діагностики фінансової стійкості банківської системи можуть бути корисними під час прийняття оперативних рішень.

Особистий внесок магістра. Випускна кваліфікаційна робота є самостійним завершеним дослідженням автора.

Публікації. Окремі результати дослідження знайшли відображення в науковій статті: Моцарь Н. П. Оцінка фінансової стійкості банківської системи України на основі якості управління активами і пасивами » // Зб. наук. ст. студ. «Стратегії розвитку фінансового ринку України» — К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. – 366 с.

А також в тезах доповіді: Методичні підходи до оцінювання фінансової стійкості банківської системи // Перспективи розвитку фінансових послуг: Всеукр. студ. наук. конф. : тези доп. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т., 2017. – С. 566-568

Обсяг та структура роботи. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи складає 101 сторінка комп'ютерного тексту. В роботі представлено 18 таблиць, 17 рисунків, 17 додатків та використано 71 наукове джерело.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

1.1. Сутність та роль фінансової стійкості банківської системи у забезпеченні економічної безпеки держави

Стабільний розвиток національної економіки загалом залежить від стабільності функціонування банківської системи. Нині вітчизняні науковці все більше уваги приділяють проблемам фінансової стабільності банківської системи, оскільки саме вітчизняна банківська система порівняно з іншими фінансовими інституціями в період криз 2008 та 2014-2015 років виявилася найбільш вразливою до зовнішніх потрясінь.

Фінансова стабільність банківської системи є частиною фінансової стабільності держави. Так Адаменко С.І. у своїх працях стверджує, що проблеми банківської сфери водночас є і проблемами фінансової стабільності держави. Він також зазначає, що саме стабільність і надійність банківської системи, удосконалення банківського менеджменту і зміцнення його стратегічної складової можуть забезпечити фінансову стабільність держави [1, с.49].

У наукових працях вітчизняних та зарубіжних учених, нормативних актах України з питань забезпечення стійкості банківської системи визначено підхід, відповідно до якого стійкість усієї банківської системи визначається як сукупність показників стійкості окремих банків. Адже фінансова стійкість окремої банківської установи тісно пов'язана з фінансовою стійкістю банківської системи в цілому - вони впливають одна на одну. З одного боку, проблеми, що виникли в одному банку, особливо в системно важливому, здатні викликати ланцюгову реакцію і призвести до системної банківської кризи. Так, наприклад, недовіра населення до банку може призвести до масового вилучення коштів з банківської системи. З іншого боку, структурні проблеми

банківського сектора підривають довіру до будь-якого окремого банку [47, с. 67].

Загалом такі поняття як «фінансова безпека», «фінансова стійкість», «фінансова стабільність», «ефективність» та «надійність» банківської системи тісно взаємопов'язані між собою. Ієрархія цих понять зображена на рис. 1.1.

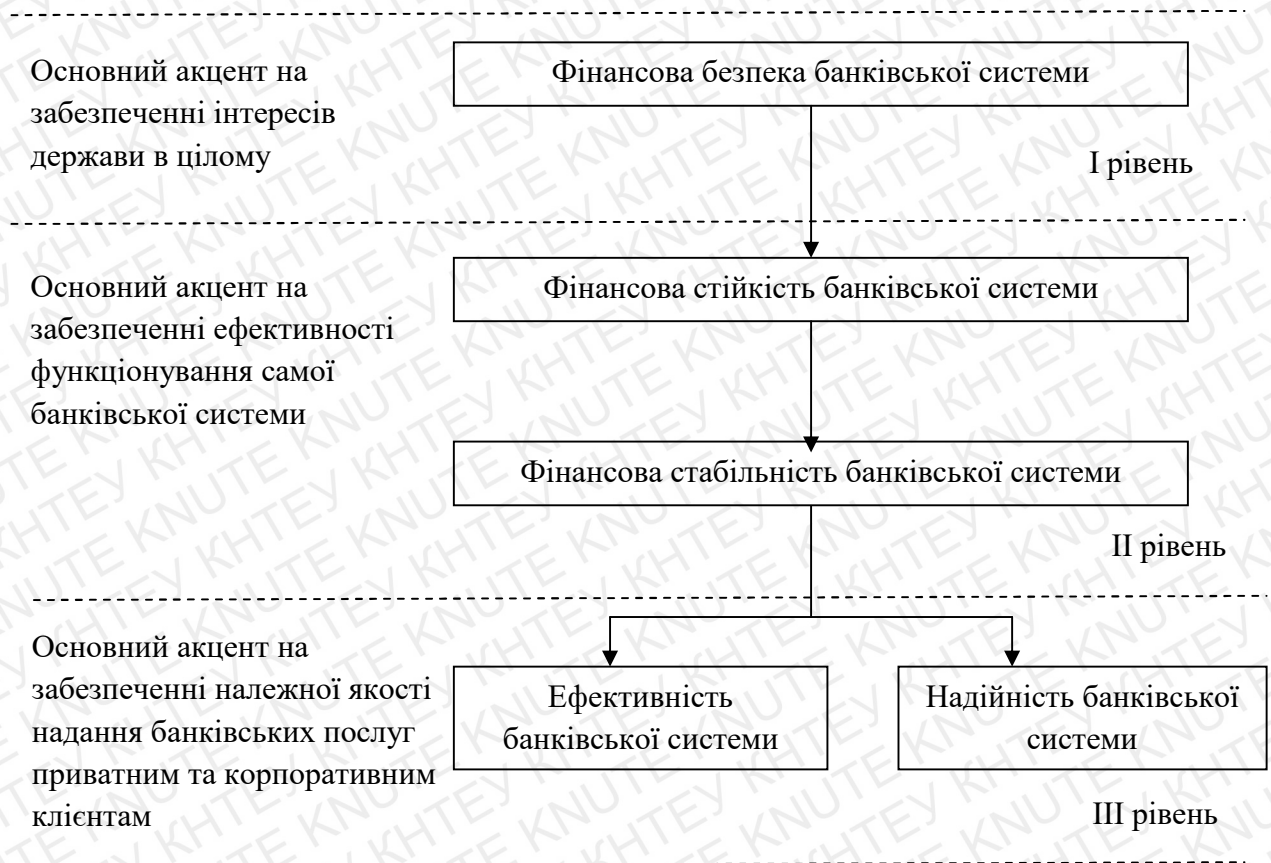

Рис. 1.1. Ієрархія понять «фінансова безпека», «фінансова стійкість», «фінансова стабільність», «ефективність» та «надійність» банківської системи [19, с. 277]

Незважаючи на велику кількість досліджень в сфері банківської діяльності, детальна характеристика вищенаведених категорій не знаходить значного відображення в економічній літературі через те, що банківську систему розуміють лише як сукупність банків, а тому проблеми фінансової безпеки та її складових розглядаються саме для банків, а не банківської системи в цілому.

В економічній літературі як зарубіжні, так і вітчизняні вчені досить часто ототожнюють поняття «фінансова стійкість» та «фінансова стабільність», проте багато науковців вважають, що вони не є ідентичними.

Так, на думку деяких авторів, поняття «фінансова стабільність» є більш ширшим, а стійкість лише виступає основою стабілізації. На думку І. В. Ларіонова, стабільність банківської системи трактується як її здатність протистояти зовнішньому та внутрішньому впливу, зберігати стійку рівновагу та надійність протягом часу [34].

О. В. Крухмаль вважає стабільність і стійкість досить близькими поняттями. Але на відміну від стійкості, яка передбачає здатність системи протистояти силі, визначення поняття стабільності передбачає акцентування уваги на здатності до постійного відтворення. При цьому стійкими банк і банківська система стають завдяки своїй стабільності. Одночасно стабільність являє собою постійну якісну характеристику, а стійкість – це те, що здобувається та змінюється в процесі функціонування [31, с.46].

На думку В. Н. Живалова, стійкість банку виявляється в його здатності в динамічних умовах ринкового середовища чітко та оперативно виконувати свої функції, забезпечувати надійність вкладів юридичних і фізичних осіб та своїх зобов'язань з обслуговування клієнтів [23, с. 177].

Отже, стійкість варто розглядати як здатність певної системи функціонувати не порушуючи власну структуру, зберігати рівновагу та розвиватися під впливом зовнішніх та внутрішніх факторів. У той же час під фінансовою стабільністю розуміють властивість системи повертатися до стану рівноваги після припинення впливу чинників, що вивели її з цього стану.

Із поняттям «фінансова стійкість банківської системи» тісно пов'язані і такі економічні поняття як «ефективність» та «надійність». Під ефективністю слід розуміти результат функціонування банківської системи, при якому відбувається ефективне зниження ризиків та забезпечується необхідний рівень прибутковості. Тобто банківська система розглядається з позиції співвідношення прибутків та витрат. Під надійністю банківської системи, ми

вважаємо, необхідно розуміти її здатність у повному обсязі виконувати взяті на себе зобов'язання, підтримувати необхідний рівень ліквідності та платоспроможності.

В економічній літературі поняття «стійкість», «стабільність» та «надійність» при характеристиці стану банку деякими авторами ототожнюються. Розглядаючи їх як окремі поняття, потрібно виділяти відмінності у зазначених економічних термінах(табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Відмінності економічних понять «стабільність», «надійність» та «стійкість» банку*

Ознака	Надійність	Стабільність	Стойкість
Сутність поняття	Здатність об'єкта вселяти довіру суб'єктам, які з ним співпрацюють, щодо реалізації їх інтересів	Здатність об'єкта зберігати стан рівноваги протягом тривалого часу або повертатися до нього в разі порушення	Здатність об'єкта розвиватися та функціонувати під впливом ендогенних та екзогенних факторів
Суб'єкти оцінювання	Коло суб'єктів обмежується зацікавленими в реалізації їх інтересів (клієнти, працівники, акціонери)	Широке коло суб'єктів мікро- та макрорівня (клієнти, працівники, акціонери, держава)	Коло суб'єктів обмежене фахівцями (бізнес-аналітики, ризик-менеджери, топ-менеджери)
Критерії оцінки	Широкий набір критеріїв залежить від поставленої цілі та суб'єктів	Єдиний критерій збереження сталості показників	Стандартизований набір критеріїв (фінансові показники із пороговим значеннями)

*Примітка: [21, с. 11].

В економічній літературі існують різні підходи до забезпечення фінансової стійкості банківської системи, які можна розглядати як на макрорівні через забезпечення фінансової стійкості банківської системи, так і на мікрорівні через забезпечення фінансової стійкості банку (дод. А).

Перший підхід заснований на забезпеченні фінансової стійкості банківської системи на макрорівні. Прихильники цього підходу під фінансовою стійкістю банківської системи розуміють здатність системи трансформувати банківські ресурси та з максимальною ефективністю й мінімальним ризиком

виконувати свої функції, витримуючи вплив факторів зовнішнього та внутрішнього середовища.

Прихильники другого підходу розглядають забезпечення фінансової стійкості банківської системи на мікрорівні через підтримку фінансової стійкості банку як складової банківської системи. Фінансову стійкість банку визначають як одну з характеристик відповідності структури джерел фінансування структурі активів та оцінюють за допомогою показників фінансового стану, серед яких: показники фінансової стабільності, надійності, стійкості, ділової активності, ліквідності та ефективності управління [64, с.10].

Проведені дослідження дають змогу стверджувати, що в економічній літературі переважає підхід до забезпечення фінансової стійкості банківської системи на основі її підтримання в окремих банках.

Фінансова стійкість банку досягається тільки за умови стійкості всіх її структурних елементів (рис. 1.2).

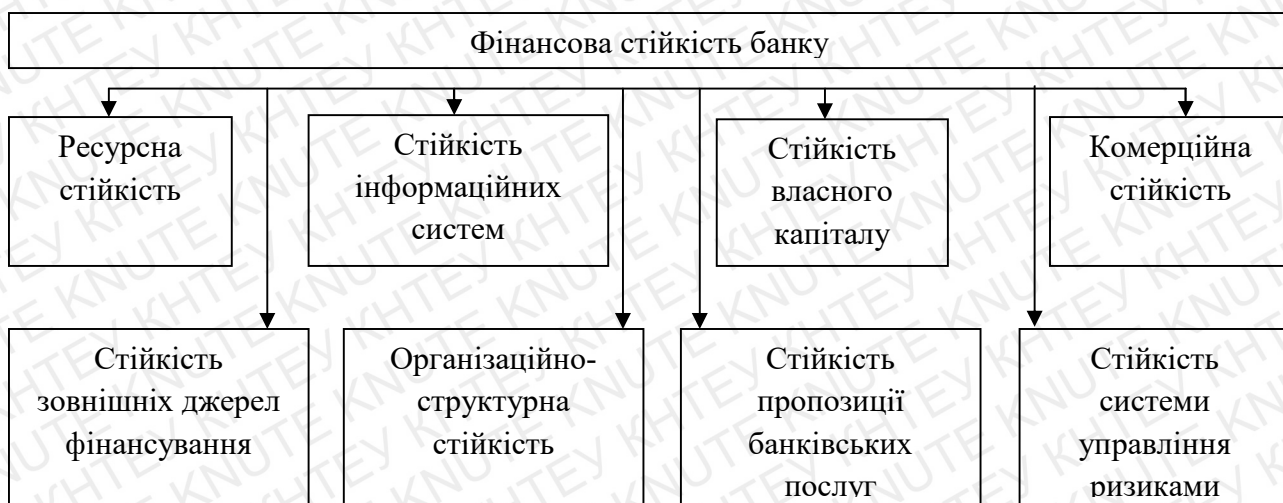

Рис. 1.2. Структура фінансової стійкості банків [21, с. 36]

Управління фінансовою стійкістю передбачає визначення її поточного та бажаного стану, скоординоване управління грошовими ресурсами та прийняття управлінських рішень, які б сприяли забезпеченню фінансової стійкості. Усе це може бути впорядковано і відображено в сформованому механізмі управління фінансовою стійкістю банків. Під механізмом управління фінансовою стійкістю банківського сектору варто розуміти сукупність методів та інструментів

управління, що застосовуються суб'єктами управління і спрямовуються на забезпечення фінансової стійкості банківської системи. [17, с.46].

Механізм забезпечення фінансової стійкості банківського сектору на основі комерційних банків наведено у дод. Б.

Основою будь-якого механізму є організаційно-структурна складова, а саме об'єкт та суб'єкт.

Об'єкт управління виступає фінансова стійкість комерційного банку.

Суб'єктів забезпечення фінансової стійкості по відношенню до системи класифікують наступним чином:

- внутрішні по відношенню до системи – органи спеціального управління, діяльність яких спрямована на забезпечення стійкості окремих банків і банківської системи в цілому; менеджмент комерційних банків, спрямований на підтримання достатнього рівня стійкості банку.
- зовнішні по відношенню до системи – державні органи загальної компетенції, діяльність яких прямо чи опосередковано впливає на стійкість банківської системи в цілому, пов'язана з впливом на діяльність центрального банку та впливає на стійкість окремих комерційних банків [17].

Отже, незважаючи на досить широкий спектр досліджень банківської сфери, питання щодо визначення сутності фінансової стійкості банківської системи ще й досі являється не вивченим. Адже банківська система розглядається як сукупність банків, тому проблеми щодо забезпечення фінансової безпеки та її складових розглядаються саме для банків, а не банківської системи в цілому. Поняття фінансової стійкості тісно взаємопов'язано з такими поняттями як «фінансова стабільність», «фінансова надійність» та «фінансова ефективність», проте їх не можна ототожнювати, адже вони містять ряд відмінностей. Фінансова стійкість банківської системи має значний вплив на економічну безпеку держави, оскільки являється її провідною ланкою – будь-які зміни в банківській сфері країни впливають на її економіку. Адже навіть банкрутство одного банку, особливо системного, може спричинити «ефект доміно». Тому з метою сталого економічного розвитку

потрібно підтримувати фінансову стійкість, ефективність та надійність банківської системи.

1.2. Фактори, що визначають фінансову стійкість банківської системи в сучасних умовах

Стрімке падіння рівня довіри населення та суб'єктів господарювання до банківської системи ставить пріоритетним завданням забезпечення підвищення фінансової стійкості банків. В сучасних умовах рівень фінансової стійкості може як вивести банк з фінансового ринку так і надати йому значні конкурентні переваги.

Фінансова стійкість банківської системи формується під впливом багатьох чинників, які залежно від якісних характеристик можуть мати як позитивне, так і негативне значення. В залежності від характеру дії виділяють фактори-стимулятори та фактори-дестимулятори. До стимуляторів відносяться фактори, високі значення яких бажані з економічної точки зору й свідчать про сприятливі умови для підвищення рівня конкурентоспроможності банку. Залежно від орієнтації банків на обслуговування певних сегментів ринку банківських послуг, одні й ті самі фактори можуть виступати як в ролі стимуляторів, так і дестимуляторів. Виокремлення серед факторів стимуляторів і дестимуляторів, а також їх якісна оцінка, являються невід'ємними складовими забезпечення стійкості банківської системи [47, с.68].

На думку В.В. Рисіна на зниження фінансової стійкості банківської системи можуть впливати такі фактори як: зниження якості активів, втрата довіри з боку вкладників, зниження ліквідності, зниження рівня капіталізації, скорочення ресурсної бази, зростання процентних ставок, збільшення обсягів неповернених кредитів, складність із залученням зовнішніх інвестицій, зниження кредитних рейтингів банків [63].

У своїх працях Барановський О. І. виділяє такі фактори впливу на фінансову стійкість банківської системи як: зниження якості банківських

активів; втрата довіри з боку вкладників; зменшення капіталізації банків; скорочення ресурсної бази банків; зростання процентних ставок; збільшення обсягів неповернутих валютних кредитів; складнощі із залученням нових інвестицій, зумовлені кризовими явищами та зниженням кредитних рейтингів значної частини українських банків; високі ризики кредитування; залежність банківської системи від фінансового стану підприємств-позичальників; зростання ризиків, пов'язаних із фондовим ринком і динамікою цін на окремих сегментах фінансового ринку; проблеми з поверненням зовнішніх запозичень, які активно залучалися в попередні роки; рівень капітальної бази банківської системи та досить низька якість ресурсів; проблеми рефінансування банків; політичне втручання в діяльність банківської системи [5].

Різноманітність факторів, що впливають на рівень фінансової стійкості банківської системи викликає необхідність їх систематизації та узагальнення (рис. 1.3).

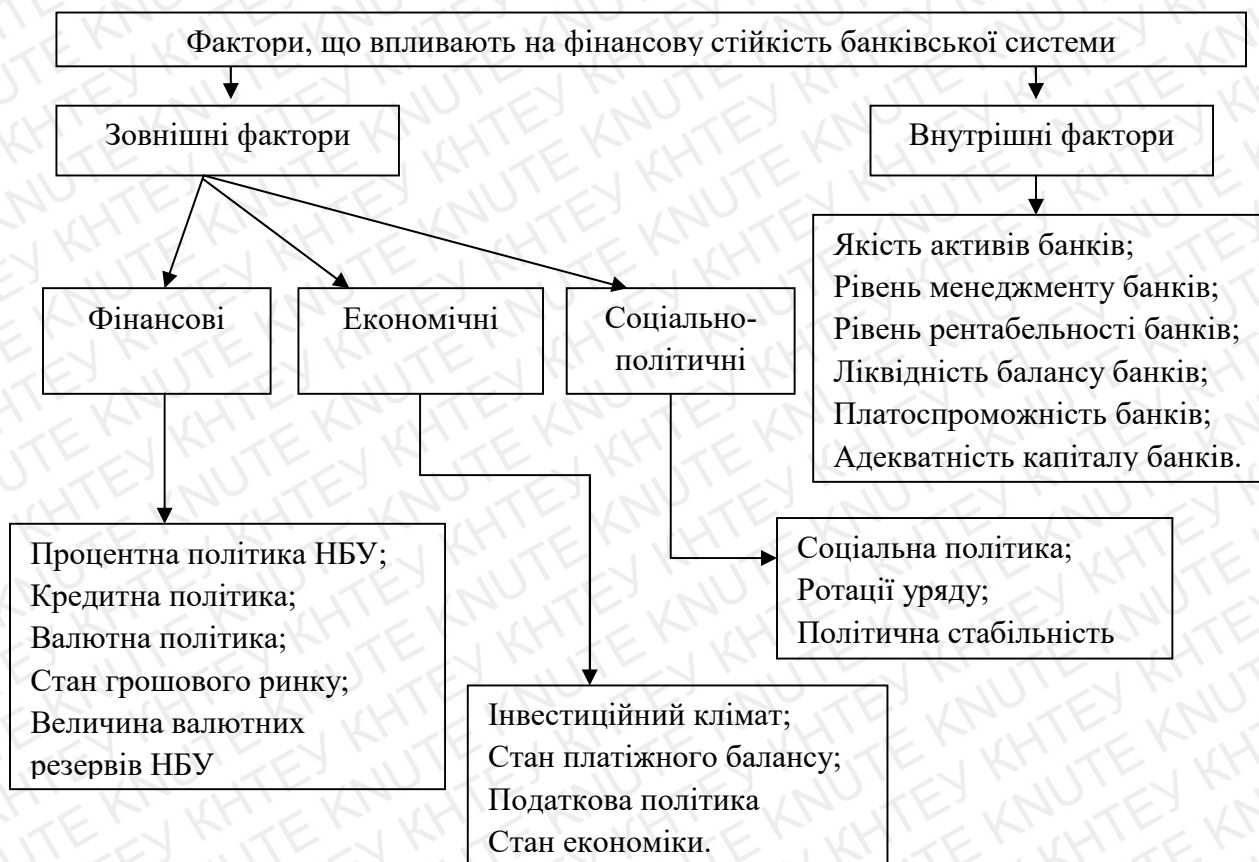

Рис. 1.3. Фактори, що впливають на фінансову стійкість банківської системи [35, с. 82]

Особливу увагу слід приділити виявленню зовнішніх факторів, що впливають на банківську систему незалежно від діяльності банків та внутрішніх факторів, які залежать від функціонування самих банків.

З рис. 1.3 видно, що до зовнішніх факторів відносяться економічні, соціально-політичні та фінансові.

Економічні фактори поділяються на:

- інвестиційний клімат – забезпечує послаблення інфляції, оптимальні ставки за депозитами, зниження відсоткових ставок за кредитами;
- стан платіжного балансу – відображає економічне становище країни;
- податкова політика – дозволяє створити економічну ефективність і соціальну справедливість, гарантування стабільності податкового законодавства;
- стан економіки – має значний вплив на рівень захищеності банківського сектору та ступінь реагування на зміни в економічній ситуації країни [37, с.4-5].

До соціально-політичних відноситься соціальна політика, ротації уряду та політична стабільність. Вони формують сприятливий клімат для розвитку банківського сектора. Так, низький рівень ротації уряду забезпечує стабільність розвитку держави та банківського сектора як її складової. Політична стабільність передбачає успішне функціонування банківських установ, ґрунтуючись на рівновазі, збалансованості банківської системи та політичних інститутів як джерела акумулювання та розподілу коштів [15, с. 186].

До фінансових факторів доцільно відносити: процентну політику НБУ (забезпечує управління банківською системою), кредитну політику НБУ (стабілізується вартість національної грошової одиниці як через зниження темпів інфляції, так і через укріплення її обмінного курсу), валютну політику НБУ (забезпечення макроекономічної стабільності, стимулювання розвитку експорту, сприяння збалансованості платіжного балансу), стан грошового ринку (дозволяє здійснювати оборот, розподіл та перерозподіл грошового капіталу) та

величину валютних резервів (достатній обсяг валютних резервів забезпечить економічну самостійність та стабільну діяльність банків). Фінансові фактори повністю формуються НБУ, адже саме регулятор формує засади роботи банківських установ [37, с. 6].

Разом з зовнішніми факторами, що впливають на фінансову стійкість банківської системи слід також враховувати також і внутрішні, які залежать від функціонування кожного банку. На рис. 1.4. містяться основні чинники, що можуть призвести до дестабілізації ситуації у банків.

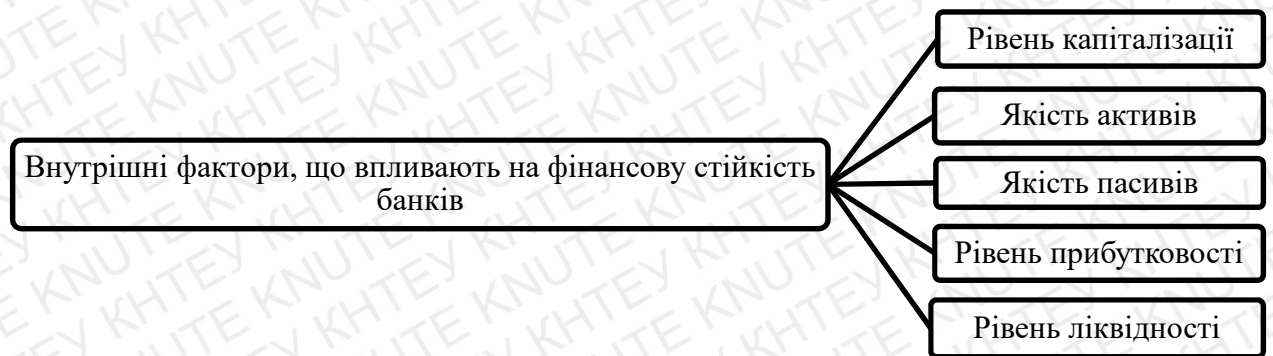

Рис. 1.4. Фактори внутрішнього впливу на фінансову стійкість банків*

*Примітка: [18, с.37].

Рівень капіталізації банку відображає рівень надійності та ризиковості банківських установ і передбачає уявлення про банківський капітал як джерело покриття збитків. Чим вищий рівень капіталізації, тим більші можливості має банк стосовно організації ефективної банківської діяльності. Кількісно обсяг капіталізації встановлюється на основі фінансових індикаторів, що свідчить про якість та достатність банківського капіталу та активів [18, с. 37].

Якість активів банків забезпечує здатність швидко та без суттєвої втрати вартості перетворюватися в грошову форму. О.В. Дзюблюк зазначає, що якість активів – це величина, що має обернено пропорційний зв'язок із обсягом неповернутих та безнадійних коштів від кредитних операцій банків [17].

Якість зобов'язань має сьогодні особливе значення внаслідок загострення конкурентної боротьби між банками, пов'язаної із залученням додаткових коштів. Однією із найважливіших проблем є збереження ефективного

співвідношення між власними та залученими коштами з одночасною підтримкою фінансової стійкості банків. Оскільки перевищення обсягів власних коштів над залученими призводить до зниження ділової активності банків на ринку фінансових послуг, а значне перевищення коштами негативно впливає на фінансову стійкість банків – у разі виникнення несприятливих економічних явищ банк буде не в змозі погасити взяті на себе зобов'язання.

Наслідком впливу двох попередніх факторів є фактор якості збалансованого управління активами та зобов'язаннями. В процесі управління активами та пасивами необхідно дотримуватись збалансованості між рівнем доходності (витратності) та ризиковості [18, с. 38].

Рівень прибутковості банківської діяльності також є достатньо важливим фактором забезпечення фінансової стабільності. Достатній рівень прибутковості забезпечує ефективне функціонування банків у багатьох напрямках його діяльності.

Ліквідність балансу банків дозволяє банківським установам своєчасно і повно забезпечувати виконання своїх боргових і фінансових зобов'язань перед усіма контрагентами, що визначається наявністю достатнього власного капіталу.

М. І.Зверяков, В.В. Коваленко та О.С. Сергєєва запропонували свою класифікацію факторів, що впливають на фінансову стійкість на макроекономічному рівні, згідно з якою усі чинники були поділені на три групи: зовнішні, загальнодержавні та внутрішньо системні (рис. 1.5).

Порівняння цих двох класифікацій дає нам можливість зробити свою власну систематизацію чинників впливу на фінансову стійкість банківської системи. Згідно з якою усі фактори поділені на дві групи, а саме: зовнішні, до яких відносимо загальнодержавні (економічна стабільність, рівень доходів населення і тд.) та міжнародні фактори (міжнародні інвестиції, міжнародний рух капіталів і тд), а також внутрішні, що характеризують функціонування банківських установ та та НБУ (наприклад, процентна та кредитна політики НБУ, платоспроможність та ліквідність банків).

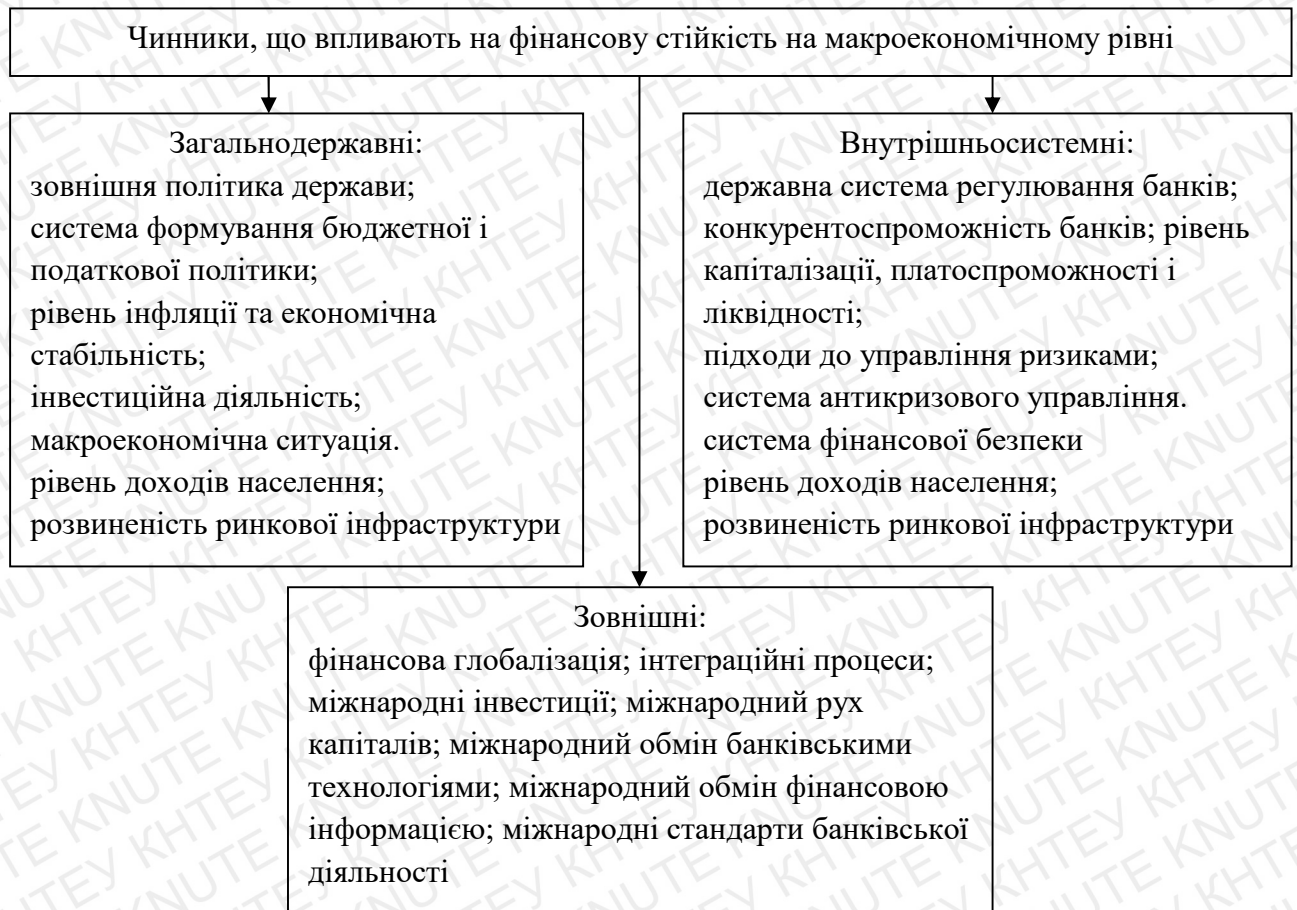

Рис. 1.5. Класифікація чинників, що впливають на фінансову стійкість банків на макроекономічному рівні [21, с. 16]

Отже, усі фактори, що впливають на фінансову стійкість банківської системи можна поділити на дві групи: зовнішні, які не залежать від функціонування банків, а відображають загальну політичну, соціальну та економічну ситуацію в країні та внутрішні, що залежать від функціонування конкретної банківської установи. Вивчення та систематизація впливу цих чинників надасть можливість виявити кількісну залежність від факторів, що формують фінансову стійкість, виявити проблемні місця функціонування установи та вчасно сформувати заходи щодо вирішення наявних проблем. Вдале дослідження і врахування вищезазначених факторів дозволить забезпечити ефективне та стійке функціонування банківської системи України.

1.3. Методичні підходи до оцінки фінансової стійкості банківської системи

Методи та прийоми оцінки фінансової стійкості постійно змінюються і вдосконалюються. Здебільшого методики базуються на принципі визначення ймовірності банкрутства банків. Усі типи методів оцінки фінансової стійкості банківської системи можна класифікувати таким чином:

- рейтингові системи;
- системи аналізу фінансових коефіцієнтів та однорідних груп;
- статистичні моделі (системи «попереднього реагування»);
- системи комплексної оцінки;
- інструменти макро- та мікропруденційного аналізу.

Коефіцієнтний метод полягає в обчисленні фінансових коефіцієнтів, що надають характеристику фінансового стану банку, з подальшим їх порівнянням з нормативним (рекомендованим) значенням. Саме за таким підходом НБУ був побудований коефіцієнтний аналіз економічних нормативів. Усі коефіцієнти поділяються на певні групи котрі окремо характеризують структуру активів, капіталу, зобов'язань, показники кредитної діяльності, прибутковості, витратності капіталу (дод. В). Найвідомішими методиками коефіцієнтного аналізу є:

- інформаційна система BAKIS (BAKred Information System), що використовується Центральним банком Німеччини. Вона охоплює 47 коефіцієнтів, 19 із яких належать до кредитного ризику, 16 – до ринкових ризиків, 2 – до ризиків ліквідності та 10 – до прибутковості банківських операцій. Всім коефіцієнтам присвоюються однакові коефіцієнти значущості [45, с. 27].
- BMS (Bank Monitoring Screens), яка використовується в США. Методика охоплює 39 коефіцієнтів і 35 параметрів, що належать до ринку капіталів [17, с. 68].

Недоліком цього методу є те, що для банків з різною спеціалізацією або специфікою діяльності оптимальні значення коефіцієнтів можуть суттєво відрізнятись. При цьому метод коефіцієнтного аналізу потребує значного обсягу інформації. Проте перевагою є те, що їх можна здійснювати за допомогою нескладних математичних розрахунків [51, с. 119].

Рейтингові методики є відносно новим інструментом для національних банків на відмінну від зарубіжних. Метою оцінки діяльності банків за рейтинговою системою є визначення банків, у яких незадовільний фінансовий стан, операції або менеджмент мають недоліки, що можуть призвести до банкрутства банку.

За методом побудови виділяють бальні та індекси рейтинги. Рейтингові методики також можна поділити на інсайдерські (оцінювання фінансової стійкості всередині банку) та дистанційні (оцінювання фінансової стійкості банку за матеріалами, які містяться у відкритій фінансовій звітності) [9].

У табл. 1.2 міститься інформація щодо найбільш відомих рейтингових систем світу та країн, в яких вони були впроваджені.

Таблиця 1.2

Рейтингові системи різних країн*

Тип рейтингової системи	Рейтингова система	Країна-розробник	Країни, що використовують
Інсайдерські	CAMELS	США	США (ФРС США) 1980р., Україна (НБУ) 2002 р., Чехія, Словаччина, Вірменія, країни Балтики та ін.
	CAMEL	США	Росія 2008 р., Австрія 1995 р.
	BOPEC	США	США 1987 р.
	CAMEO	США	США 1988 р.
	PEARLS	США	США 1990 р.
Дистанційні	PATROL	Італія	Італія (Банк Італії) 1993 р.
	ORAP	Франція	Франція (Банківська комісія) 1997 р.
	CAEL	США	США (ФРС США) 1985 р.

*Примітка: розроблено автором на основі даних [31;45;48;51].

Найбільш відомою рейтинговою системою є американська система CAMEL, яка використовується з 1979 року трьома наглядовими органами США – Федеральною резервною системою, Федеральною корпорацією страхування депозитів та Контролером грошового обороту. У 1997 році вона зазнала ревізії, після чого була доповнена додатковим критерієм – чутливість до ринкових ризиків (S), тому нині вона має назву CAMELS [45, с. 27].

Детальна характеристика зазначених рейтингових систем представлена у дод. Г.

Дослідження та аналіз рейтингових систем дозволило нам зробити такі висновки:

- використання великої кількості показників ускладнює розрахунок, а тому важливим є правильний вибір показників для оцінки фінансової стійкості банків;
- оприлюднена фінансова звітність банків не завжди є достовірною;
- суб'єктивні оцінки, тому якість кінцевого результату буде залежати від професіоналізму представників наглядових органів.

Більш точними у порівнянні з рейтинговими системами є статистичні моделі. Дані моделі є порівняно новим методом оцінки фінансової стійкості. Особливостями даних моделей є:

- оцінюють фінансову стійкість банку на перспективу, що дає змогу завчасно вжити заходів для уникнення втрат;
- забезпечують формування прогнозної оцінки діяльності банків протягом певного інтервалу часу;
- визначають потенційні проблеми та ризики, що можуть вплинути на фінансову стійкість банку в майбутньому.

Статистичні моделі раннього попередження можна поділити на такі групи:

- розрахунок рейтингів та рейтингових понижень (системи SEER, SCOR (США));
- прогнозування банкрутств і “виживання” (GMS – США);

- моделі очікуваних збитків (SAABA (Франція)) [17, с. 68].

Система SCOR дозволяє з достатнім ступенем точності оцінювати вірогідність погіршення положення банків протягом найближчих 4–6 місяців. Для отримання прогнозів, що охоплюють період до двох років використовується модель SEER, її попередня назва – FIMS. Охоплює дев'ять показників, які можна умовно поділити на чотири групи: якість активів, прибуток, ліквідність та капітал [45, с. 29].

Система SAABA складається з трьох модулів: перший – кількісного аналізу, що досліджує кредитний портфель банку; другий передбачає дослідження фінансового стану власників акцій банку; третій - діагностують якість управління банку, стан внутрішнього аудиту і ліквідність. Система здійснює загальний аналіз банку і дає йому оцінку надійності за п'ятибальною шкалою [8].

Математично-статистичні методи не придатні для аналізу окремих банків. Тому доцільно застосовувати статистичні методи для дистанційного аналізу групи банків або банківської системи в цілому.

Оцінку фінансової стійкості банківської системи можливо здійснити за допомогою систем комплексної оцінки, що спрямовані на всебічну оцінку банківських ризиків. До них відносяться:

- Система RATE, що включає в себе три взаємозалежні блоки: оцінки ризику, інструменти нагляду, оцінку ефективності застосування інструментів нагляду [33].

- Система RAST, яка використовується для оцінки рівня ризиків, прийнятих на себе банком. Складається з чотирьох основних етапів: загальний опис і фінансовий аналіз організації; поділ організації на великі управлінські підрозділи і види діяльності; оцінка ризиків та управління окремими підрозділами; агрегування показників та складання звітів. Підсумковий результат використовується органами нагляду з метою подальшого прийняття рішень [65].

Застосування цих систем є трудомістким та вимагає багато часу.

Забезпечення фінансової стабільності банківської системи повинно відбуватися як на макро-, так і на мікрорівні. Суб'єктами, що забезпечують фінансову стійкість на макрорівні є НБУ, Кабінет Міністрів України, Міністерство фінансів України, а на мікрорівні – фінансові установи. Мікро- та макропруденційний аналіз реалізується на підставі моніторингу та стрес-тестування фінансової стійкості банків і банківської системи в цілому.

У своїх працях В.В. Коваленко визначає фінансовий моніторинг як частину наглядових функцій центрального банку, головна мета якого – забезпечення органів державного управління і банківської системи інформацією, яка відображає результати діяльності банківської системи та вплив чинників, що визначають стійкість банківської системи [19].

Моніторинг банківської системи повинен відбуватися у таких напрямках:

- визначення стійкості банківської системи на поточний час та на прогнозовану перспективу;
- оцінка ефективності виконання функцій банківською системою в економіці;
- визначення чинників, які спричиняють дестабілізацію банківської системи на поточний час, середньо- та довгострокову перспективу [63, с. 59].

Для проведення моніторингу фінансової стійкості банківської системи використовуються індикатори фінансової стійкості. Відповідно до визначення, що наводиться НБУ, під фінансовими індикаторами слід розуміти показники поточного фінансового стану і стійкості фінансових установ країни та їх контрагентів із сектору нефінансових корпорацій та сектору домашніх господарств [46].

Моніторинг, оцінка та аналіз індикаторів надають можливість сформулювати висновки про існуючі показники та ймовірність виникнення відхилень розвитку банківської системи, розробити пропозиції щодо застосування інструментів управління банківським сектором [30, с. 110].

Більшість країн у процесі оцінки фінансової стійкості банківської системи керуються індикаторами, що були розроблені Міжнародним Валютним

Фондом. Ця система передбачає наявність 40 показників, з них 25 для сектору депозитних корпорацій (12 основних та 13 додаткових) та 15 для клієнтів даного сектору.

Вітчизняна система нормативів Національного банку України викладена в Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні № 368 від 28.08.2001 р. містить 12 показників, які за своїм змістом об'єднані у такі чотири групи: нормативи капіталу, ліквідності, кредитного ризику та інвестування [50].

У дод. Д наведено порівняльна характеристика діючих наборів індикаторів фінансової стійкості за методиками НБУ та МВФ. На відмінну від міжнародної методики, вітчизняна є досить обмеженою, так, наприклад, у ній відсутні показники, які б характеризували прибутковість та рентабельність, а також показники якості активів [25].

Виокремлення НБУ показників миттєвої, поточної та короткострокової ліквідності надає можливість банкам орієнтуватися в часі щодо можливості забезпечення вимог кредиторів протягом одного дня, місяця чи року відповідно. Також постановою НБУ «Про запровадження коефіцієнта покриття ліквідністю (LCR)» №13 від 15.02.2018 було введено новий показник – коефіцієнт покриття ліквідністю, який установлює мінімально необхідний рівень ліквідності для покриття чистого очікуваного відтоку грошових коштів протягом 30 календарних днів з урахуванням стрес-сценарію [50].

Проте, на нашу думку, необхідним також є запровадження такого показника як співвідношення ліквідних активів до сукупних активів з метою визначення частки ліквідних коштів в загальних обсягах активів. Використання рекомендаційного показника «співвідношення депозитів клієнтів до сукупних валових кредитів, крім міжбанківських» надасть можливість визначити ступінь покриття неліквідних активів у портфелі банку відносно стабільною ресурсною базою, якими є депозити.

На офіційному сайті НБУ розміщує інформацію щодо індикаторів фінансової стійкості, підготовлених відповідно до методології МВФ. Дані складаються та поширюються за 12 основними та 14 рекомендованими

індикаторами фінансової стійкості депозитних корпорацій (банків). Показники, які використовує НБУ відповідно до методики МВФ, наведені у дод. Е.

Індикатори фінансової стійкості можуть використовуватись в поєднанні з проведенням стрес-тестувань, які спрямовані на виявлення прихованих банківських ризиків та виконують важливу роль у попередженні поширення й поглиблення системних банківських криз.

Відповідно до Методичних рекомендацій щодо порядку проведення стрес-тестування в банках України, затверджених постановою Правління Національного банку України №460 від 06.08.2009 року, під стрес-тестуванням слід розуміти метод кількісної оцінки ризику, який полягає у визначенні величини неузгодженої позиції, яка наражає банк на ризик та у визначенні шокової величини зміни зовнішнього фактора – валютного курсу, процентної ставки тощо [43].

Банк Міжнародних Розрахунків визначає стрес-тестування як «різноманітні методи, які використовуються фінансовими інститутами для оцінки власної уразливості до надзвичайних, але можливих подій» [70, с. 53].

Комітет з проблем світової фінансової системи зазначає, що проведені тести оцінюють не вірогідність настання надзвичайної ситуації на фінансовому ринку, а конкретно її вплив [69, с. 3]. Тобто, за допомогою проведення стрес-тестування можна отримати інформацію щодо можливих витрат банківської системи під впливом певних факторів.

Макроекономічне стрес-тестування може здійснюватися відповідно до двох підходів:

1. підхід "знизу-вверх" (bottom-up) – кожен банк самостійно проводить стрес-тестування окремих видів ризиків;
2. підхід "зверху-вниз" (top-down) полягає у тому, що наглядовий орган самостійно проводить стрес-тестування [60, с. 257].

Метою стрес-тестування є оцінка ризиків і визначення здатності протистояти потрясінням на фінансовому ринку.

Отже, з метою оцінки фінансової стійкості банківської системи можуть використовувати такі методичні підходи як: рейтингові системи: системи аналізу фінансових коефіцієнтів та однорідних груп, статистичні моделі, системи комплексної оцінки, інструменти макро- та мікропруденційного аналізу. Майже усі ці методики основані на визначенні ймовірності банкрутства банків. Коефіцієнтний метод полягає в обчисленні фінансових коефіцієнтів, що характеризують фінансовий стану. Метою оцінки діяльності банків за рейтинговою системою є визначення банків, у яких незадовільний фінансовий стан, що може призвести до банкрутства. Системи комплексної оцінки спрямовані на всебічну оцінку банківських ризиків. Мікро- та макропруденційний аналіз реалізується на підставі моніторингу та стрес-тестування фінансової стійкості банків і банківської системи в цілому. Сутність статистичних моделей полягає у визначенні ймовірності виникнення втрат на основі статистичних даних попереднього періоду. Усі вище перелічені методи оцінки фінансової стійкості комерційних банків покликані забезпечити адекватний і своєчасний механізм діагностики та реагування на виникнення проблем у банківській системі.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

2.1. Передумови забезпечення фінансової стійкості банківської системи України

Фінансова стійкість банківської системи та економічний розвиток країни взаємозалежні: будь-які негативні зміни в банківській сфері можуть завдати значних потрясінь національній економіці і навпаки. Періодична оцінка та моніторинг впливу кризових явищ на банківську сферу надасть можливість надавати пропозиції щодо запобігання розвитку криз, а також підвищувати рівень фінансової стійкості банківської системи.

Рівень фінансової стійкості банківської системи України зазнав значних змін внаслідок банківської кризи 2014-2015 рр., підґрунтям для виникнення якої стали чинники представлені у табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Класифікація чинників, які зумовили банківську кризу в Україні 2014-2015 рр.*

Політичні	Економічні	Соціальні
1.Анексія Автономної Республіки Крим та розгортання воєнних дій на сході держави	1.Нестабільність на валютному ринку. 2.Зростання дефіциту бюджету та державного боргу.	1.Соціальна несправедливість
2.Надмірна централізація фінансових ресурсів та влади	3.Девальвація гривні. 4.Тенденція до скорочення міжнародних резервів НБУ.	2.Зменшення середнього класу в суспільстві 3.Значне розшарування населення

*Примітка: розроблено автором на основі даних [57, с.217].

Політична нестабільність, анексія Автономної Республіки Крим, війна на сході, девальвація гривні призвели до падіння життєвого рівня населення та банківської паніки в наслідок чого люди масово почали знімати депозитні вкладення з банківських рахунків. Усе це зумовило зниження ліквідності та

погіршення фінансового стану банківських установ, що в свою чергу, стало причиною активного банкрутства слабких банків.

Загалом протягом 2014-2018 рр. банківський сектор України зіткнувся з цілою низкою проблем, частина з яких має загальноекономічний характер, а частина – наслідок невваженої політики Національного банку України.

Однією з найбільш вагомих тенденцій розвитку банківської системи України стало значне скорочення кількості банківських установ. Як видно з табл. 2.2, кількість діючих банків на території України з 2014 по 2018 рік зменшилася на 54%, тобто на 98 установи, і на 01.01.2018 року склала 82 банки. При цьому найбільші зміни у структурі відбулися у період 2014-2016 рр.

Таблиця 2.2

Кількість діючих банків України у 2012-2018 рр.*

Показник	Період				
	01.01.2014	01.01.2015	01.01.2016	01.01.2017	01.01.2018
Кількість діючих банків	180	163	117	96	82
з вітчизняним капіталом	131	112	76	58	44
з іноземним капіталом	49	51	41	38	38
в т.ч. зі 100% іноземних капіталом	19	19	17	17	18

*Примітка: розраховано та побудовано автором на основі даних НБУ [46].

Протягом всього періоду, що аналізувався, можна спостерігати стійкий спад кількості банків з іноземним капіталом (з 2014 року їх чисельність зменшилась на 11 банків). Однак найбільше постраждали банки з вітчизняним капіталом, кількість яких з початку 2014 року скоротилась на 66,4%, тобто на 87 установ, та на 01.01.2018 року становила 44 банки.

Під час кризи 2014-2015 рр. значного розвитку зазнала проблема зростання недовіри до банків, яка й на сьогодні є однією з найбільш актуальних. Її сутність полягає в тому, що збільшення недовіри населення до банків внаслідок негативного емоційного фону та скорочення обсягу вільних ресурсів у населення призводить до відтоку депозитів, що в свою чергу дестабілізує діяльність банків, ускладнюючи процес видачі кредитів та

розрахунків за своїми зобов'язаннями. Загальна динаміка депозитного портфеля банків України в 2014-2018 рр. за даними НБУ наведена в табл. 2.3.

Таблиця 2.3

Динаміка зобов'язань і депозитного портфелю комерційних банків України в розрізі суб'єктів та терміновості в 2014-2018 рр.*

Показники	Період				
	01.01.2014	01.01.2015	01.01.2016	01.01.2017	01.01.2018
Зобов'язання банків, млн. грн.	1085496	1168829	1150672	1132515	1172761
- Кошти суб'єктів господарювання, млн. грн.	234948	261372	318568	369913	385555
їх питома вага в зобов'язаннях, %	21,64	22,36	27,69	32,66	32,88
в т.ч. строкові, млн. грн.	104722	102527	96679	102469	104137
їх питома вага в зобов'язаннях, %	9,65	8,77	8,40	9,05	8,88
в т.ч. на поточних рахунках, млн. грн.	130226	158845	221889	267444	281418
- Кошти фізичних осіб, млн. грн.	433726	416371	402137	437152	478565
їх питома вага в зобов'язаннях, %	39,96	35,62	34,95	38,60	40,81
в т.ч. строкові, млн. грн.	350779	319121	294155	319551	318133
їх питома вага в зобов'язаннях, %	32,32	27,30	25,56	28,22	27,13
в т.ч. на поточних рахунках млн. грн.	82947	97250	107982	117601	160432

*Примітка: розраховано та побудовано автором на основі даних НБУ [46].

Як видно з наведених даних, протягом 2014-2015 рр. року як з боку фізичних осіб, так і з боку суб'єктів господарювання активно вилучалися строкові кошти. Причинами вилучення строкових коштів з боку суб'єктів господарювання були політична та економічна нестабільність в державі в наслідок чого виникли фінансові труднощі, а також обмеженість доступу до кредитних ресурсів. У випадку з фізичними особами – зниження реальних доходів населення (у 2015 році вони знизились майже на 10% у порівнянні з 2014 [62]), підвищення недовіри до банківських установ.

Загалом клієнтський портфель суб'єктів господарювання мав тенденцію до зростання навіть під час кризи 2014-2015 рр. При цьому нарощення коштів

відбувалося виключно за рахунок збільшення залишків на поточних рахунках. В клієнтському портфелі в цілому переважають кошти фізичних осіб, проте протягом 2014-2015 рр. вони мали тенденцію до зниження. Їх питома вага в структурі зобов'язань протягом даного періоду скоротилася з 39,96% до 34,95%, в тому числі, строкових коштів з 32,32% до 25,56%. При цьому з одночасним вилученням строкових депозитів, збільшувалися залишки коштів на поточних рахунках. Це може бути наслідком введення НБУ обмежень щодо зняття коштів з вкладних та поточних рахунків, як результат по закінченню строку депозиту кошти переводились на поточні рахунки. Проте з 2016 року спостерігається стійка тенденція до зростання коштів як фізичних осіб, так і суб'єктів господарювання. Що стало наслідком зміни політики НБУ, а також поетапного скасування обмежень на зняття вкладів [49].

На рис. 2.1 зображено динаміку виданих кредитів банками банківської системи України за 2014-2018 рр.

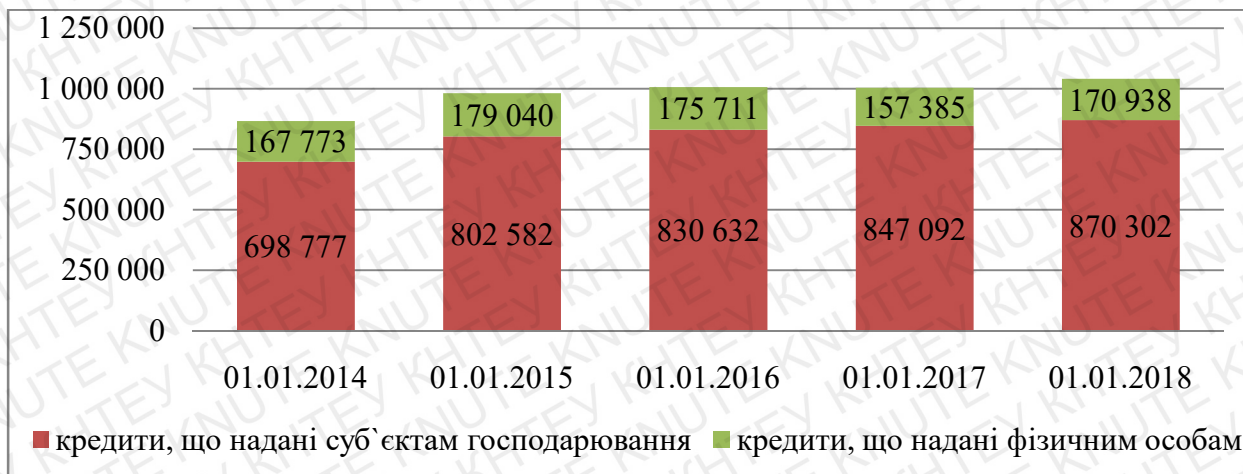

Рис. 2.1. Динаміка обсягів кредитування в Україні за 2014-2018 рр., млн. грн.*

*Примітка: побудовано автором на основі даних НБУ [46].

Лише у 2016 році кредитний портфель банків зазнав незначного скорочення на 3845 млн. грн. (0,4%) внаслідок зменшення протягом 2015-2016 рр. суми кредитів, наданих фізичним особам. Загалом можемо стверджувати, про скорочення кредитної діяльності банків з 2015 року, адже темпи проросту наданих кредитів є досить низькими.

Роздрібний клієнтський портфель протягом 2015-2016 рр. мав тенденцію до скорочення. Протягом даного періоду він зменшився на 12,1% (21655 млн. грн.). Протягом 2014-2017 рр. стан банківського кредитування фізичних осіб характеризується не лише поступовим зменшенням обсягів, а й стрімким скороченням частки у загальних обсягах кредитування. У період з 2014 року по 2017 рік вона скоротилася з 18,41% до 15,65%, тобто на 2,76%. Однак на 01.01.2018 року сума кредитів, наданих фізичним особам збільшилася порівняно з минулим роком на 8,61% (дод. Ж).

Зменшення обсягу кредитів, наданих фізичним особам, а також постійне зниження частки кредитів фізичним особам у загальних обсягах кредитування протягом 2014-2017 рр. можна пояснити високою вартістю таких кредитів, про що свідчать дані Національного банку України стосовно середньозважених ставок за кредитами домашнім господарствам (дод. И). Так з 2013 року по 2017 рік середні ставки за кредитами фізичним особам зросли з 27,3 % до 29,1 %, тобто середня ставка зросла на 1,8 %. При цьому найбільше її значення було у 2016 році і становило 30,6%. Зростання вартості кредитів фізичним особам пояснюється їх ризикованістю. Також на зменшення суми кредитів, наданих фізичним особам, вплинула значна зміна курсу національної валюти валюти (дод. К).

На відміну від кредитів фізичним особам, сума кредитів суб'єктам господарювання має тенденцію до зростання, однак їх приріст невеликий і складає 2-3,5%. Найбільший приріст даних кредитів протягом досліджуваного періоду був у 2014 році і складав 14,86%. Також, на відміну від кредитів фізичних осіб, їх частка у загальному кредитному портфелі до 2017 року мала тенденцію до зростання і з початку 2014 року збільшилась з 76,67% до 84,21%, тобто на 7,54. Однак, уже на початок 2018 року можемо спостерігати її зменшення, що було викликано зростанням кредитування фізичних осіб (табл. 2.3). Також банки стали вести обережну політику видачі кредитів та повністю перевіряти клієнтів на платоспроможність не тільки на дату видачу позики, а й на весь процес виплати. Про це свідчить зростання резервів для відшкодування

можливих втрат за активними банківськими операціями. На нашу думку, це було пов'язано з зростанням частки проблемних кредитів в загальному кредитному портфелі (дод. Л).

Ефективна діяльність банків на кредитному ринку є основною складовою фінансової стійкості банківської системи.

Динаміка чистого процентного прибутку за кредитними операціями банків України наведена на рисунку 2.2.

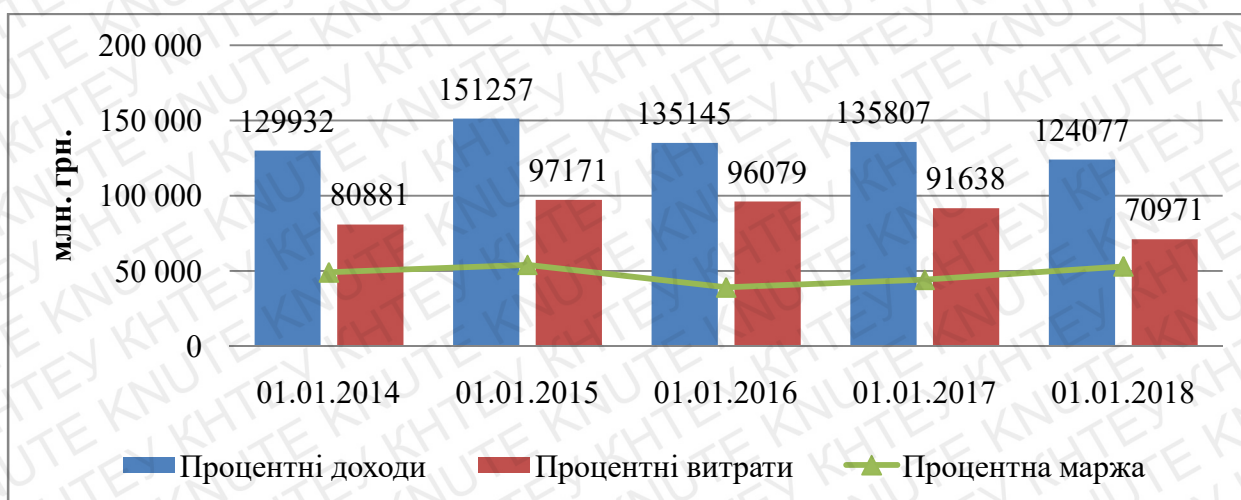

Рис. 2.2. Динаміка результатів діяльності за кредитними операціями банків України за 2014-2018 рр., млн. грн.*

*Примітка: розраховано та побудовано автором на основі даних НБУ [46].

Протягом 2014-2015 років відбувалося зниження загального розміру чистого процентного доходу банків (з 54086 млн. грн. до 39066 млн. грн., тобто на 15020 млн. грн. або ж на 38,4%), але вже протягом 2016-2018 років відбувався приріст (на 01.01.2018 року чиста процентна маржа склала 53106 млн. грн., що на 14040 млн. грн. або на 35,9% більше у порівнянні з аналогічним періодом 2016 року). Зменшення чистого процентного доходу протягом 2014-2015 років за кредитними операціями свідчить про негативні тенденції в роботі банків України, та зниження ефективності дій за кредитними операціями.

Системна банківська криза 2014-2015 рр. негативно позначилася не тільки на показниках кредитної діяльності банків, а й на показниках діяльності банківської системи загалом, що спричинило зниження рівня її фінансової стійкості.

Аналізуючи табл. 2.4 можемо зауважити, що починаючи з 2014 року фінансовий результат діяльності банківського сектору економіки мав тенденцію до зниження, внаслідок зменшення обсягів доходів.

Таблиця 2.4

Динаміка доходів, витрат і результату діяльності банківського сектору України, 2012–2018 рр., млн. грн.*

Показник	Період				
	01.01.2014	01.01.2015	01.01.2016	01.01.2017	01.01.2018
Доходи	168888	210201	199193	190691	178139
Витрати	167452	263167	248601	350078	204611
Результат діяльності прибуток/(-збиток)	1436	-52966	-49408	-159387	-26472

*Примітка: розраховано та побудовано автором на основі даних НБУ [46].

На початок 2015 року він мав негативне значення і становив -52966,00 млн. грн., а у 2017 році досягнув свого критичного мінімуму і склав -159387,00 млн. грн. Однак, з початку 2017 року можемо спостерігати зменшення збитковості діяльності банківської системи, що свідчить про підвищення її ефективності діяльності. Причинами негативних фінансових результатів банківської діяльності було формування резервів на покриття можливих втрат по активних операціях, а також зниження доходів від основної діяльності через низьку ділову активність в економіці в умовах зростання витрат по залучених ресурсах [58].

У дод. М міститься інформація щодо економічних нормативів НБУ за 2014-2018 рр. Аналіз виконання економічних нормативів комерційними банками протягом 2014-2018 рр. дозволив констатувати, що, в цілому, комерційні банки дотримуються їх виконання. Однак, якщо співставити вищенаведені значення нормативів з тим фактом, що з початку 2014 р. більш

ніж 50% банків збанкрутували або були виведені з ринку з інших причин постає питання на скільки ці дані є правдивими та чи варто їм вірити. Оскільки негативні зрушення, що відбувалися у фінансовій системі під час банківської кризи 2014-2015 рр. вагомо не відобразились на жодному з наведених індикаторів. Отож, навіть пропри можливість теоретичного обґрунтування значення показників нормативів банківської діяльності як індикаторів фінансової стабільності вони не відповідають критерію адекватності відображення стану системи.

Аналіз вищезазначених наслідків банківської кризи надав нам змогу сформулювати передумови забезпечення фінансової стійкості банківської системи (рис. 2.3).

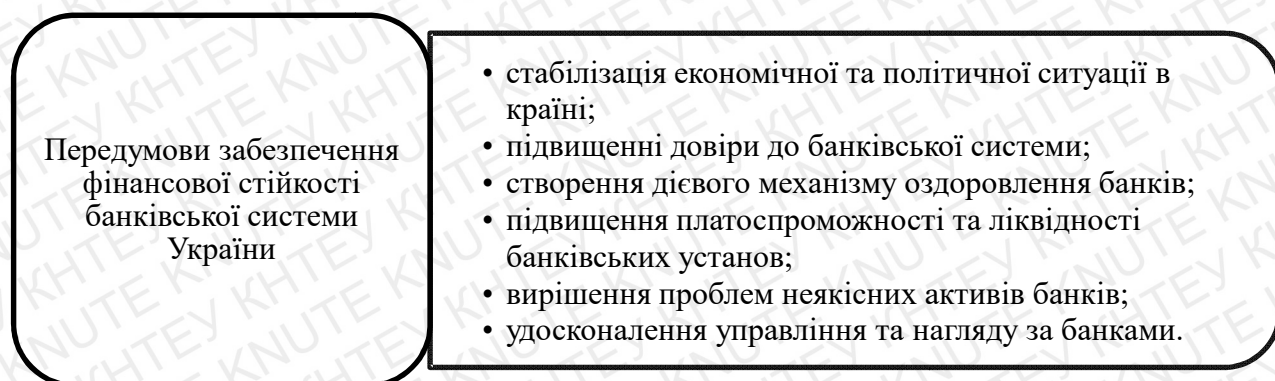

Рис. 2.3 Передумови забезпечення фінансової стійкості банківської системи*

*Примітка: складено автором на основі аналізу даних [54;55;56].

З метою стабілізації функціонування банківської системи України, а також підвищення її фінансової стійкості протягом 2014-2017 рр. були здійснені наступні заходи:

- Законом України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання негативному впливу на стабільність банківської системи" від 04.07.2014 № 1586-VII було:
- розширено джерела формування коштів Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, у тому числі шляхом відкриття кредитної лінії в НБУ;

- запроваджено термін «системно важливий банк» та надано НБУ право визначати такі банки, виходячи з розміру, ступеня фінансових взаємозв'язків та напрямів діяльності банку;
- збільшено мінімального розміру статутного капіталу банку до 500 млн. грн.;
- наділено НБУ правом запроваджувати спрощений порядок проведення процедур, пов'язаних з терміною капіталізацією банків, у разі зменшення загального обсягу вкладів (депозитів) у банківській системі на п'ять і більше відсотків у строк до шести календарних місяців;
- надано НБУ права на застосування заходів впливу до банків чи власників істотної участі в банку в разі застосування до них санкцій іноземними державами/міжнародними організаціями.

- Постановою правління НБУ від 24.02.2014 № 91 затверджено положення «Про надання Національним банком України кредитів банкам України для збереження їхньої ліквідності» банкам, що мали значне зменшення вкладів юридичних та фізичних осіб, було надано кредити на строк до 360 днів.

- Постановою правління НБУ від 30.10.2014 № 691 «Про внесення змін до Положення про надання Національним банком України стабілізаційних кредитів банкам України» та постановою НБУ від 25.12.2014 № 860 «Про затвердження Змін до Положення про надання Національним банком України стабілізаційних кредитів банкам України» було розширено перелік забезпечення за стабілізаційним кредитом, внесення змін до порядку їх надання з метою підтримки ліквідності банків [54].

- У 2015 році було розроблено та затверджено постановою Правління НБУ від 18.06.2015 № 391 Комплексну програму розвитку фінансового сектору України до 2020 року, що має на меті підвищення стійкості банківської системи України, захисту інтересів вкладників та кредиторів.

- Постановою Правління НБУ від 12.05.2015 № 315 «Про затвердження Положення про визначення пов'язаних із банком осіб» удосконалено ідентифікацію пов'язаних із банком осіб [55].

Отже, банківська система України зазнала значних змін внаслідок дії кризових явищ. Вплив таких факторів як девальвація національної грошової одиниці, зменшення реальних доходів населення, зростання вартості кредитних ресурсів негативно позначився на діяльності банківських установ та призвів до зниження фінансової стійкості банківської системи. З метою стабілізації ситуації та підвищення рівня фінансової стійкості Національним банком України було видано ряд нормативно-правових актів, що регулювали певні напрямки діяльності банків. На основі аналізу усіх зазначених даних нами було виділено ряд передумов для забезпечення фінансової стійкості банківської системи України, а саме: стабілізація економічної та політичної ситуації в країні; підвищенні довіри до банківського сектору; створення дієвого механізму оздоровлення банків; підвищення платоспроможності та ліквідності банківських установ; вирішення проблем неякісних активів банків; удосконалення управління та нагляду за банками.

2.2 Аналіз базових індикаторів фінансової стійкості банківського сектору

З метою регулювання діяльності банків та контролю функціонування банківської системи загалом державою встановлюється певний набір показників, моніторинг та аналіз яких дозволяють здійснити аналіз та оцінку відхилень розвитку банківської системи, а також розробити певні управлінські рішення з метою управління банківським сектором. Національним банком України використовуються індикатори фінансової стійкості, запропоновані Міжнародним Валютним Фондом. Нами було проведено аналіз 12 базових показників, які в залежності від здійснюваної характеристики можемо поділити на такі групи: достатність капіталу, якість активів, прибуток і рентабельність, ліквідність та чутливість до ринкового ризику.

Базові індикатори, що характеризують достатність капіталу наведені у табл. 2.5.

Таблиця 2.5

Індикатори фінансової стійкості установ банківської системи України за показником капіталу у 2014-2018 рр., %*

Індикатор	Період				
	01.01.2014	01.01.2015	01.01.2016	01.01.2017	01.01.2018
Співвідношення регулятивного капіталу до зважених за ризиком активів (I1)	18,26	15,60	12,31	12,69	16,10
Співвідношення регулятивного капіталу 1 рівня до зважених за ризиком активів (I2)	1,89	11,21	8,30	8,96	12,12
Співвідношення недіючих кредитів без врахування резервів до капіталу (I3)	30,65	61,07	129,02	89,37	70,18

*Примітка: розраховано та побудовано автором на основі даних НБУ [59].

Співвідношення регулятивного капіталу до зважених за ризиком активів називають нормативом адекватності регулятивного капіталу, який вважається одним із основних економічних нормативів діяльності банків. Цей показник має бути не меншим за 10%. Аналізуючи дані таблиці по даному показнику можемо наглядно побачити, що норматив адекватності регулятивного капіталу зменшився у 2014-2016 рр. з 18,26% до 12,31%, що було викликано кризою в країні. Однак уже з 2016 року даний індикатор має стійку тенденцію до зростання і станом на 01.01.2018 року становив 16,10%.

Співвідношення регулятивного капіталу 1 рівня до зважених за ризиком активів мало аналогічну тенденцію з індикатором I1 та станом на 01.01.2018 року склало 12,12%.

Зростання показників I1 та I2 свідчить про підвищення здатності банків банківської системи України в повному обсязі та у встановлені терміни здійснювати розрахунки за своїми зобов'язаннями, а також про зростання

можливостей банків для розширення діяльності й створення захисту від ризиків.

Індикатор співвідношення недіючих кредитів без врахування резервів до капіталу (I3) протягом 2014-2016 рр. продемонстрував спостерігати стрімке зростання майже у чотири рази – з 30,65% до 129,02%. Причиною цього стало зменшення обсягу капіталу в банківській системі, перш за все внаслідок скороченню кількості діючих установ, а також зростання недіючих кредитів (дод. Н).

Проте з 2016 року індикатор I3 має тенденцію до зниження, в основному через значне зростання капіталу - у 2015 р. НБУ провів стрес-тестування 20 найбільших банків та за його результатами змусив банки виконати програми докапіталізації (загальний обсяг докапіталізації на 1 вересня 2016 року склав 108000 млн. грн.) [4].

Позитивна динаміка у зміні співвідношення недіючих кредитів до капіталу свідчить про активну роботу банків з проблемними активами.

До базових індикаторів, що характеризують якість активів відповідно до методики МВФ відносять: співвідношення недіючих кредитів до сукупних валових кредитів (I4), співвідношення кредитів за секторами економіки до сукупних валових кредитів (I5). На рис. 2.4 зображена динаміка індикатора, що характеризує співвідношення недіючих кредитів до сукупних валових кредитів

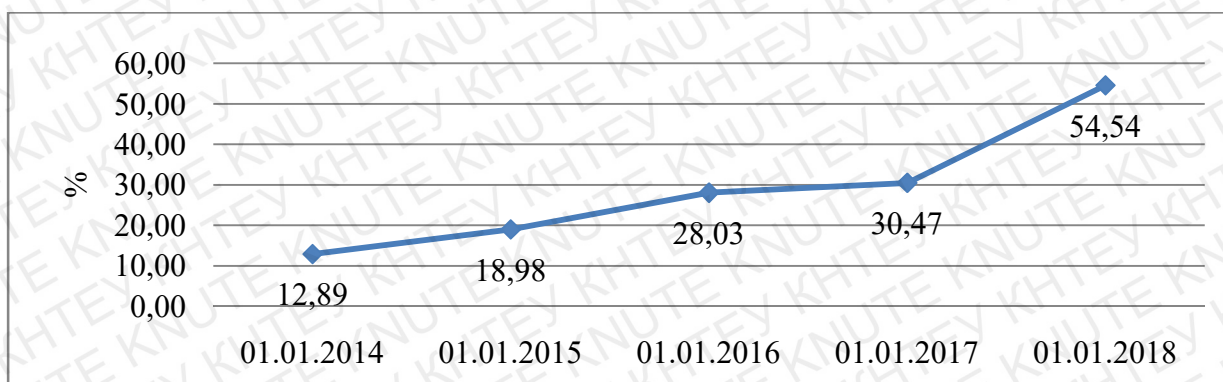

Рис. 2.4 Динаміка співвідношення недіючих кредитів до сукупних валових кредитів банківської системи України в 2014-2018 рр., %*

*Примітка: розраховано та побудовано автором на основі даних НБУ [59].

Як видно з вищенаведеного рисунку, індикатор I4 з 2014 р. проявив стійку тенденцію до зростання. Така тенденція свідчить про постійне погіршення якості кредитного портфеля банків. Крім того, як показує світова практика, коли рівень проблемної заборгованості у кредитному портфелі перевищує 10%, то виникає загроза економічній безпеці банків.

Загальне збільшення даного показника протягом досліджуваного періоду склало 41,65% – з 12,89% до 54,54%, тобто на 41,65%. У період кризи 2014-2015 рр. даний індикатор зазнав значного підвищення – збільшився на 15,14% (з 12,89% до 28,03%).

Окрім цього, протягом 2017 року цей показник зріс на 24,07% і станом на 01.01.2018 року досяг рекордних 54,54%. Це сталося не тільки внаслідок зміни підходу до класифікації кредитів, але й через те, що лише в кінці 2016 року банки почали визнавати реальну якість свого кредитного портфеля. Суттєвий приріст був спричинений відображенням у балансі «Приватбанку» реальних значень проблемних кредитів [44].

Зростання показника I4 також було викликано тим, що обсяг недіючих кредитів значними темпами зростав на відмінну від обсягів валових кредитів внаслідок політичної та економічної нестабільності в країні. Війна на Сході, анексія Криму, девальвація національної грошової одиниці, невважена економічна політика минулих років стали причиною погіршення рівня життя населення, через що ті були не спроможні виконувати раніше взяті на себе зобов'язання перед банківськими установами.

У дод. П міститься інформація щодо індикатора I5, тобто розподіл сукупних валових кредитів за секторами економіки. Частка міжбанківських кредитів зменшується у кризовий період – у 2014 році їх частка була 2,14% від валових кредитів, а у 2017 році даний показник знизився до 1,20%. Загалом на зниження міжбанківського кредитування впливає політика НБУ. Останні роки НБУ зменшував обсяги рефінансування, з метою «очищення» банківської системи від збиткових банків (дод. Р). На 01.01.2016 року обсяг кредитів

наданих НБУ склав 3934 млн. грн., що на 96% менше у порівнянні з 2014 роком [40].

Частка резидентів в сукупних валових кредитах (крім міжбанківських) протягом досліджуваного періоду не мала єдиного вектору руху. Під час кризи 2014-2015 рр. вона мала тенденцію до зниження – загальне зменшення протягом 2014-2016 рр. становило 2,9%. Що було викликано загальним зростанням кредитних ресурсів. Із сукупних валових кредитів резидентів найбільша частка відноситься до нефінансових корпорацій, яка протягом 2014-2017 рр. зростає з 73,48% до 78,55%, тобто на 5,07%. Однак уже у 2018 році можемо спостерігати незначне зменшення частки нефінансових корпорацій на 2,08% в порівнянні з 2017 роком. Це було викликано загальним зменшенням частки кредитів резидентів на користь нерезидентів. Частка в сукупних валових кредитах нерезидентів зростає з 1,14% у 2014 році до 4,64% на кінець 2018 року, тобто на 3,5%.

До базових індикаторів фінансової стійкості банківської системи, що характеризують рентабельність та прибутковість відносять такі показники як: норма прибутку на активи (I6), норма прибутку на капітал (I7), співвідношення процентної маржі до валового доходу (I8), співвідношення непроцентних витрат до валового доходу (I9).

На рис. 2.5 міститься динаміка індикаторів I6 та I7.

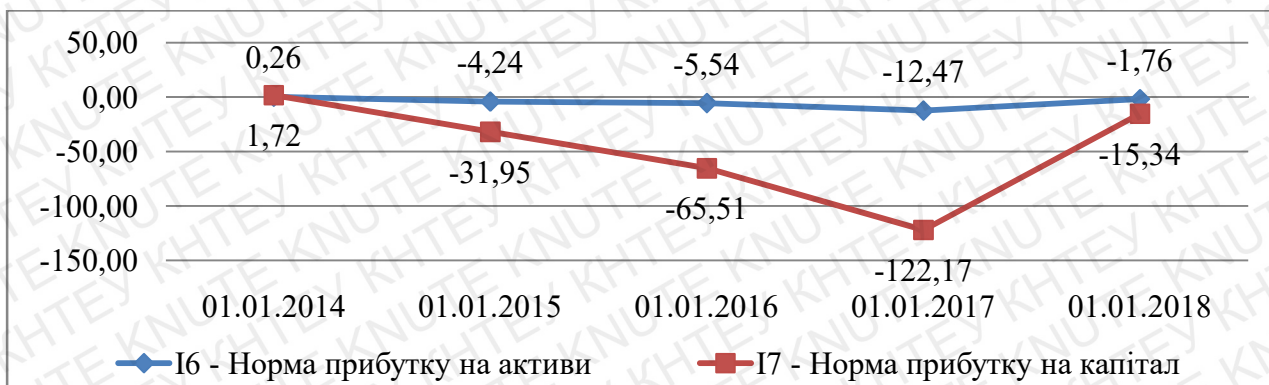

Рис. 2.5 Динаміка індикаторів рентабельності банківської системи України в 2014-2018 рр., %*

*Примітка: розраховано та побудовано автором на основі даних НБУ [59].

Як видно з рис. 2.5, показники І6 та І7 з 2015 року мають від’ємне значення, що свідчить про збиткову діяльність та неефективне використання наявних ресурсів. Протягом 2014-2017 рр. індикатор І6 знизився з 1,72% до -122,17, а індикатор І7 – з 0,26% до -12,47%. На зниження з 2014 року значень даних індикаторів вплинуло значне зменшення чистого доходу банківської системи. Проте уже в 2018 року можемо спостерігати покращення цих показників, що позитивно впливає на фінансову стійкість. Однак, не зважаючи на зростання індикаторів І6 та І7, банківська система ще й досі залишається нерентабельною.

Динаміка базових індикаторів, що характеризують прибутковість банківської системи (І8, І9) міститься у табл. 2.6.

Таблиця 2.6

Індикатори прибутковості фінансової стійкості установ банківської системи України в 2014-2018 рр.,%*

Індикатор		Період				
		01.01.14	01.01.15	01.01.16	01.01.17	01.01.18
І8	Співвідношення процентної маржі до валового доходу	58,56	48,46	39,00	45,94	50,20
І9	Співвідношення непроцентних витрат до валового доходу	65,95	59,85	54,40	60,91	76,14

*Примітка: розраховано та побудовано автором на основі даних НБУ [59].

Криза 2014-2015 рр. сприяла зменшенню індикатора І8, що вказує на те, що частка чистого процентного доходу в сукупному валовому доході зменшилась (з 58,56% у 2014 році до 39,00% у 2016 році), але цей показник має тенденцію до зростання та повернення до докризового значення – на 01.01.2018 року становить 50,20%. Зростання після 2015 року показника І8 було спричинено збільшення частки чистого процентного доходу внаслідок зниження непроцентного доходу, а також значним випередженням темпів зростання чистого процентного доходу над валовими доходами (дод. С).

Для оцінки ліквідності та чутливості до ринкового ризику використовують базові індикатори наведені у табл. 2.7.

Базові індикатори ліквідності установ банківської системи Україна в 2014-2018 рр., %*

Індикатор	Період				
	01.01.14	01.01.15	01.01.16	01.01.17	01.01.18
Співвідношення ліквідних активів до сукупних активів (I10)	20,63	26,40	33,00	48,53	53,94
Співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань (I11)	89,11	86,14	92,87	92,09	98,37
Співвідношення чистої відкритої позиції в іноземній валюті до капіталу (I12)	6,94	31,69	136,03	118,88	89,61

*Примітка: розраховано та побудовано автором на основі даних НБУ [59].

Аналізуючи вище наведену таблицю, можемо спостерігати стійку тенденцію до зростання показника I10. Загалом за весь досліджуваний період він зріс з 20,63% до 53,94%, тобто на 33,31%. У час фінансових криз значення співвідношення ліквідних активів до сукупних активів може мати тенденцію збільшення, що обумовлене спробами банків за рахунок накопичення активів підтримати свою ліквідність. У країнах із стабільними економіками значення цього показника знаходиться в межах 20-30% [2].

Індикатор I11 визначає для банку обов'язкову мінімальну кількість активів, яка б забезпечувала виконання його зобов'язань із кінцевим строком погашення до одного року. У 2015 році даний показник склав 86,14% та був найменшим за досліджувані 5 років. Однак протягом наступних трьох років зростав та станом на 01.01.2018 року становить 98,37%. Незважаючи на спад нормативу у 2015 та 2017 роках, даний показник знаходиться вище встановленої НБУ норми в 60%.

Зростання вище зазначених показників свідчить про підвищення ліквідності банківської системи України з 2016 року. При цьому у 2015 році зменшення даних індикаторів було викликано банківською кризою.

Індикатор I12 найбільшого зростання за досліджуваний період зазнав у 2015 році та станом на 01.01.2016 року становив 136,03%, що було викликано різкою девальвацією національної грошової одиниці. Однак уже з 2016 року

можемо спостерігати зниження значення даного індикатора, що свідчить про зменшення валютного ризику щодо капіталу.

Отже, з метою оцінки фінансової стійкості банківської системи України нами були застосовані базові індикатори МВФ. Здійснивши аналіз, можемо стверджувати, що банківська криза 2014-2015 рр. негативно позначилася на всіх показниках діяльності банківського сектору. Проте, уже з 2016 року можемо спостерігати поступове покращення ситуації. Так, індикатори, що відповідають за достатність капіталу у 2018 році збільшились порівняно з 2015 роком, що є позитивною зміною. Покращились й базові показники прибутковості. Так, співвідношення процентної маржі до валового доходу на 01.01.2018 року склало 50,20%, що на 11,2 процентних пункти більше ніж за аналогічний період 2016 року. Також покращився індикатор співвідношення недіючих кредитів до сукупних валових кредитів за рахунок зменшення у 2018 році частки недіючих кредитів, що свідчить про ефективну роботу банків з непрацюючими активами. Проте, не зважаючи на позитивні зміни усіх зазначених індикаторів, ми не можемо характеризувати банківську систему України як фінансово стійку, оскільки її діяльність відзначається збитковістю, також присутній доволі високий рівень недіючих кредитів у валових кредитах.

2.3 Аналіз рекомендованих показників фінансової стійкості банківської системи згідно методики МВФ

З метою більш комплексного аналізу фінансової стійкості банківської системи України доцільно також здійснити оцінку рекомендованих індикаторів фінансової стійкості згідно методики МВФ.

НБУ розраховує 12 рекомендованих індикаторів, які так само як і базові можна систематизувати у такі групи:

- достатність капіталу;
- якість активів;
- прибуток і рентабельність;

- ліквідність;
- чутливість до ринкового ризику (дод. Е).

У табл. 2.8 міститься інформація щодо рекомендованих індикаторів оцінки фінансової стійкості банківської системи України на основі показників достатності капіталу та якості активів.

Таблиця 2.8

Показники достатності капіталу та якості активів установ банківської системи України в 2014-2018 рр. станом на 01.01, %*

Індикатор	Період				
	2014	2015	2016	2017	2018
Співвідношення капіталу до активів (I13)	15,06	11,23	8,02	9,78	11,9
Співвідношення кредитів за географічним розподілом до сукупних валових кредитів (I15)					
1. Внутрішня економіка	98,72	96,05	94,54	95,92	94,21
2 Країни з розвинутою економікою, за винятком Китаю	1,18	1,66	2,85	2,19	2,83
3. Інші країни з економікою, що розвивається, включаючи Китай	0,10	2,29	2,62	1,89	2,96
3.1. Центральна та Східна Європа	0,02	0,01	0,00	0,00	0,00
3.2. Співдружність Незалежних Держав та Монголія	0,05	2,27	2,61	1,89	1,75
3.3. Західна півкуля	0,03	0,01	0,00	0,00	1,21
Співвідношення валової позиції похідних фінансових інструментів в активах до капіталу (I16)	1,30	2,83	12,55	36,81	35,21
Співвідношення валової позиції похідних фінансових інструментів у зобов'язаннях до капіталу (I17)	0,13	0,27	0,19	0,19	0,07

*Примітка: складено автором на основі даних НБУ [59].

Співвідношення капіталу до активів протягом 2014-2017 рр., як видно з даних таблиці, має тенденцію до зменшення. Загальне зменшення цього показника відбулося у період системної банківської кризи – з 15,06% у 2014 році до 8,02% у 2016 році, тобто на 7,04%. Однак протягом 2016-2018 рр. відбулося покращення даного індикатора на 3,88%.

Співвідношення кредитів до сукупних валових кредитів внутрішньої економіки на 2014 рік складало 98,72%. Загальне зменшення відбулося на 4,51% до 94,21% у 2018 році. Частка в сукупних валових кредитах країн з

розвинутою економікою, за винятком Китаю, зросла за досліджуваний період з 1,18% до 2,83% на 1,65%. Також збільшення набула частка в сукупних валових кредитах інших країн з економікою, що розвивається, включаючи Китай – з 0,10% до 2,96%. Частка в сукупних валових кредитах Центральної та Східної Європи в 2014 році становила 0,02% та поступово зменшувалася. Протягом 2016-2018 рр. кредитування не відбувається. Зростання частки в сукупних валових кредитах Співдружності Незалежних Держав та Монголії відбулося з 0,05% до 1,75%, тобто на 1,70%. Частка в сукупних валових кредитах Західної півкулі збільшилася до значення 1,21% в 2018 році з 0,03% в 2014 році, протягом 2016-2017 року кредитування за даною групою не відбувалося.

Індикатор співвідношення валової позиції похідних фінансових інструментів в активах до капіталу протягом 2014-2017 років мав тенденцію зростання з 1,30% до 36,81%. Загальне збільшення відбулося на 35,51%, тобто в 28,3 рази за рахунок зростання валової позиції похідних фінансових інструментів в активах. Підвищення даного індикатора свідчить про збільшення ризиків використання похідних фінансових інструментів.

Індикатор співвідношення валової позиції похідних фінансових інструментів у зобов'язаннях до капіталу у 2014 році становило 0,13%, а в 2015 році – 0,27%, що у два рази більше. Основною причиною такого зростання було збільшення похідних фінансових інструментів у зобов'язаннях. Однак уже з 2016 року можемо спостерігати тенденцію до зниження даного показника. Загальне зменшення якого протягом 2016-2018 рр. відбулося на 0,20%, тобто в 3,8 разів.

З метою оцінки рентабельності та прибутковості фінансової стійкості банківської системи НБУ використовуються такі показники як: співвідношення доходу від торговельних операцій до валового доходу (I18) та співвідношення витрат на утримання персоналу до непроцентних витрат (I19), серед між ставками за кредитами та депозитами (I20) та серед між найвищою та найнижчою міжбанківськими ставками (I21).

Оцінку даних індикаторів можемо зробити на основі даних наведених у табл. 2.9.

Таблиця 2.9

Індикатори прибутковості та рентабельності установ банківської системи України в 2014-2018 рр. станом на 01.01*

Індикатор		Період				
		2014	2015	2016	2017	2018
I18	Співвідношення доходу від торговельних операцій до валового доходу, %	3,83	14,26	21,10	8,97	7,00
I19	Співвідношення витрат на утримання персоналу до непроцентних витрат, %	41,04	35,48	36,14	34,53	32,11
I20	Спред між ставками за кредитами та депозитами, б.п.	383	540	772	600	681
I21	Спред між найвищою та найнижчою міжбанківськими ставками, б.п.	6490	4660	2401	1384	2450

*Примітка: розраховано та побудовано автором на основі даних НБУ [59].

Індикатор I18 протягом 2014-2016 рр. зріс більше ніж у 5 разів (з 3,83% до 21,10%) і демонструє спекулятивну природу банкінгу. Однак з 2016 року можемо спостерігати тенденцію до зниження даного показника з 21,10% до 7,00%, тобто на 14,10% внаслідок стрімкого зменшення доходу від торгових операцій.

Спред між ставками за кредитами та депозитами протягом 2014-2016 рр. мав тенденцію до зростання. Загальне збільшення становило 383 базисних пунктів (далі по тексту б.п.) – з 383 б.п. у 2014 році до 772 б.п. у 2016 році. Однак надалі цей індикатор не мав єдиного вектору руху. Так у 2017 році він скоротився на 172 б.п. у порівнянні з минулим роком, однак уже на 01.01.2018 року його значення знову зросло та склало 681 б.п.

Найвищий спред між базовими ставками за кредитами та депозитами мав місце у кризовому 2015 році і на 01.01.2016 року склав 772 б.п., а між найвищою та найнижчою міжбанківськими ставками – на 01.01.2014 року – 6490 б.п. Розкид міжбанківських ставок є наочним індикатором проблем

ліквідності і скрутного фінансового стану банків. Дуже часто банки першими виявляють проблеми у інших банків, оскільки вони знаходяться у взаємодії на міжбанківському ринку. Великий розкид міжбанківських ставок указує на те, що деякі банківські установи є ризикованими з точки зору інших установ [3].

Також до рекомендованих показників для оцінки ліквідності використовують індикатор співвідношення депозитів клієнтів до сукупних кредитів (крім міжбанківських), динаміка якого наведена на рис. 2.6.

Рис. 2.6. Індикатор ліквідності установ банківської системи Україна в 2014-2018 рр., %*

*Примітка: розраховано та побудовано автором на основі даних НБУ [59].

Індикатор I22 у 2015 році зменшився на 8,89% у порівнянні з минулим роком та становив 64,45%. Зниження цього показника висвітлює ризик ліквідності через збільшення залежності банків для покриття неліквідних активів нестабільними засобами. Проте в наступних роках можемо спостерігати стійку тенденцію до зростання. Загалом збільшення даного показника протягом 2016-2018 рр. становило 20,14%.

Зростання вище зазначеного показника свідчить про підвищення ліквідності банківської системи України з 2016 року. При цьому у 2015 році зменшення даного індикатора було викликано банківською кризою.

Наступною групою індикаторів фінансової стійкості банківської системи згідно методики МВФ є ті, що характеризують чутливість до ринкового ризику, значення яких наведені у табл. 2.10.

Таблиця 2.10

Рекомендовані індикатори чутливості до ринкового ризику банківської системи України за 2014-2018 рр. станом на 01.01, %*

Індикатор	Період				
	2014	2015	2016	2017	2018
Співвідношення кредитів в іноземній валюті до сукупних валових кредитів (I23)	34,72	47,77	57,90	51,35	47,05
Співвідношення зобов'язань в іноземній валюті до сукупних зобов'язань (I24)	43,25	49,27	52,82	55,92	52,81

*Примітка: розраховано та побудовано автором на основі даних НБУ [59].

Як видно з вище наведеної таблиці, збільшення протягом 2014-2016 рр. індикатора I23 (з 34,72 % у 2014 році до 57,90% у 2016 році) та індикатора I24 (з 43,25% у 2015 році до 52,82% у 2016 році) свідчить про високий рівень доларизації економіки і зменшення можливості ефективного застосування інструментів грошово-кредитної політики. Однак уже з 2016 року можемо спостерігати зниження значень даних індикаторів, що свідчить про зменшення валютного ризику щодо капіталу та позитивно впливає на фінансову стійкість банківської системи.

Отже, проведений аналіз рекомендованих індикаторів фінансової стійкості банківської системи України свідчить про те, що до 2016 року фінансова стійкість банківської системи зазнала значного зниження. Про це свідчать негативні тенденції показників усіх досліджуваних показників. Однак, уже з 2017 року вони мають тенденцію до повернення до передкризового стану, що позитивно впливає на фінансову стійкість. Проте оцінка фінансової стійкості банківської системи на основі методики МВФ є відносною, оскільки рекомендованих значень цим індикаторам на сьогодні не встановлено. Тому дана методика недостатньо оперативно виявляє фінансові ускладнення, що, в свою чергу, не дає змогу відповідним органам вчасно відреагувати на них. Загалом, аналіз показників фінансової стійкості показав, що вони є недостатніми для здійснення обґрунтованої оцінки.

РОЗДІЛ 3.

УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ СТІЙКІСТЮ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

3.1 Формування системи вимог до забезпечення стратегічного управління фінансовою стійкістю банківської системи

Аналіз індикаторів фінансової стійкості банківської системи України показав, що управління її рівнем є недостатнім. Система наявних показників не дає змогу зробити обґрунтований аналіз, оскільки індикатори за методикою МВФ не мають рекомендованих значень, а нормативи, встановлені НБУ, не відображають реальної ситуації. А це, в свою чергу, негативно впливає на забезпечення стратегічного управління фінансовою стійкістю банківської системи.

Загалом стратегічне управління банківською системою можна визначити як процес розробки, прийняття й реалізації стратегічних рішень, центральною ланкою якого є стратегічний вибір, заснований на зіставленні власного ресурсного потенціалу з можливостями й загрозами зовнішнього оточення [26, с.95].

З метою створення ефективної системи забезпечення стратегічного управління фінансовою стійкістю банківської системи необхідною умовою є виокремлення певних підсистем, тобто стратегій, за допомогою яких можна досягнути поставлених цілей та завдань. Усі ці взаємопов'язані стратегії утворюють стратегічний набір.

3. Шершньова тарктує стратегічний набір як систему стратегій різного типу, які розробляються суб'єктом господарювання на певний проміжок часу, що відображає специфіку функціонування та розвитку підприємства, а також його місце і роль у зовнішньому середовищі. Стратегічний набір – не демонстрація загальних намірів, а також акцентування на визначених

характеристиках та особливостях окремих суб'єктів господарювання [67, с.240].

Відповідно до нашого дослідження, стратегічний набір буде являти собою певну систему стратегій, реалізація яких дозволить нам забезпечити стратегічне управління фінансовою стійкістю. При цьому даний набір повинен гнучко адаптовуватися до змін умов функціонування банківської системи.

На нашу думку, для об'єктивної оцінки фінансової стійкості банківської системи у вітчизняній практиці варто поєднувати два напрями оцінювання:

- на макроекономічному рівні – зовнішнє оцінювання фінансової стійкості банківського сектору НБУ;
- на рівні окремого банку [61, с.989].

Адже вивчення позиції кожного окремого банку відносно його стійкості на ринку банківських послуг надасть можливість створити адекватну систему стратегічного управління усією банківською системою.

На наш погляд, найбільш важливими вимогами щодо забезпечення стратегічного управління фінансовою стійкістю банківської системи має бути наявність:

- повного, достовірного та своєчасного інформаційного забезпечення;
- аналітичного забезпечення.

Саме на підставі інформаційного та аналітичного забезпечення приймаються рішення про напрям стратегічного управління фінансовою стійкістю банківської системи.

Під інформаційним забезпеченням варто розуміти сукупність різних форм та типів інформації, що використовується в процесі стратегічного управління фінансовою стійкістю банківської системи.

На думку М. Зверькова, до складу інформаційного забезпечення з метою управління фінансовою стійкістю повинна включатися інформація трьох типів, а саме:

- загальноекономічна та макроекономічна інформація, яка виступає допоміжною інформацією і носить загальноекономічний характер;

- мікроекономічна, що надає можливість оцінити фактичний рівень фінансової стійкості банківської системи на основі розрахунку необхідних показників;
- інформація, що розкриває напрямки забезпечення фінансової стійкості банківської системи [22, с.5].

На відміну від попереднього автора В. Коваленко всю інформацію, що використовується в ході стратегічного управління фінансовою стійкістю банківської системи розділила у дві групи: зовнішню та внутрішню (рис. 3.1).

Рис. 3.1. Інформаційна база стратегічного управління фінансовою стійкістю банківської системи*

*Примітка: [27, с.38].

Використання цих даних надасть змогу здійснювати ефективне поточне та операційне управління процесом забезпечення фінансової стійкості банківської системи, а також на їх основі приймати стратегічні рішення.

Однак, не зважаючи на досить широкий обсяг інформації, використовувати доцільно тільки ту, що відповідає наступним вимогам:

- є аналітичною;
- має описовий характер, переважно ретроспективний, тобто характеризує події, що мали місце в минулому;
- повинна відповідати пріоритетним напрямкам процесу управління.

Успіх усіх прийнятих рішень, що ґрунтуються на основі висновків щодо аналізу та обробки інформації, залежить від об'єктивності та достовірності інформаційного забезпечення. При цьому систематизація даних зовнішньої та внутрішньої інформації дає змогу створити цілісну систему інформаційного забезпечення, зорієнтовану на ефективне стратегічне управління фінансовою стійкістю банківської системи.

Поряд з інформаційним забезпеченням важливою вимогою також є наявність системи аналітичного забезпечення, що являє собою набір показників оцінювання рівня фінансової стійкості банківської системи та розробку алгоритмів їх розрахунку.

На нашу думку, до показників, що використовуються для забезпечення стратегічного управління фінансовою стійкістю банківської системи, варто включати не лише які характеризують внутрішній стан діяльності банківського сектору, а й індикатори зовнішнього середовища. Адже стратегічні цілі та напрями управління фінансовою стійкістю банківської системи формуються залежно загально розвитку економіки країни.

Тому, для забезпечення стратегічного управління фінансовою стійкістю банківської системи варто використовувати індикатори, що систематизовані в наступні групи:

- показники, що характеризують зв'язок банківської системи з макроекономічним середовищем держави;
- показники, що характеризують вплив монетарних інструментів на фінансову стійкість банківської системи;

– показники, що характеризують внутрішній стан банківського сектору.

До показників, що характеризують зв'язок банківської системи з макроекономічним середовищем держави варто відносити такі показники:

– показники, що характеризують інфляційні процеси: індекс споживчих цін, інфляційні очікування;

– показники оцінки ВВП, що включають як кількісні (темпи зростання ВВП та показники ВВП в абсолютному вираженні), так і якісні (структурні показники ВВП у динаміці та показники зростання інвестицій в економіку);

– показники торговельного балансу: структура експорту та імпорту;

– показники, що характеризують місце банків у макросередовищі: питома вага банківського сектору у випуску товарів і послуг, питома вага капіталу банків у ВВП, структура вимог банків до секторів економіки та співвідношення строкових коштів до ВВП.

До другої групи показників, що направлені на характеристику впливу монетарних інструментів на фінансову стійкість банківської системи варто відносити:

– показники монетизації: коефіцієнт монетизації, структурні показники грошової маси та грошової бази, показники кредитно-депозитної мультиплікації;

– показники, що характеризують рівень і умови рефінансування банків: ставка рефінансування, ставки і обсяги кредитування банків, коефіцієнт покриття ставки рефінансування середньозваженою процентною ставкою за кредитами;

– показники, що характеризують ефективність валютної політики: валютне курсоутворення, система валютного регулювання і контролю [39, с.780].

Аналіз показників другої групи дає можливість оцінити ефективність застосування певних монетарних інструментів центральним банком з метою впливу на фінансову стійкість банківської системи. Так, наприклад, діагностика індикаторів, що характеризують рівень та обсяги рефінансування, надасть можливість оцінити регулювання національним банком ліквідності банківської системи з метою підвищення її фінансової стійкості.

Показники, що характеризують внутрішній стан банківської системи, передбачають оцінку фінансової стійкості, виходячи із дослідження таких показників:

- показники, що відображають масштаб банківської системи: показники активів і капіталу банківського сектору, окремих видів активів і пасивів, порівняльний аналіз показників із зарубіжними країнами;
- показники стійкості та ліквідності банків: достатності капіталу, ліквідності, кредитного, ринкового та операційного ризиків ;
- показники, що характеризують рівень насиченості банківськими послугами економіки та регіонів: показники концентрації банківського ринку, показники, що характеризують забезпеченість регіонів банківськими послугами;
- структурні показники активів та пасивів: структура і динаміка пасивів та активів;
- показники рентабельності банківської системи: рентабельність активів та капіталу, банківська маржа [28, с.115].

За допомогою індикаторів вищенаведеної групи можливо здійснити аналіз фактичного рівня фінансової стійкості, а також виявити вразливі місця.

Показники перших двох груп направлені на характеристику зовнішнього середовища, у якому функціонує банківська система. Вони дають змогу оцінити вплив банківського сектору на економіку держави та навпаки. Тому з метою забезпечення ефективного стратегічного управління фінансовою стійкістю

банківської системи варто досліджувати взаємоз'вязок показників усіх трьох груп.

На основі проведених досліджень нами було розроблено модель механізму забезпечення стратегічного управління фінансовою стійкістю банківської системи.

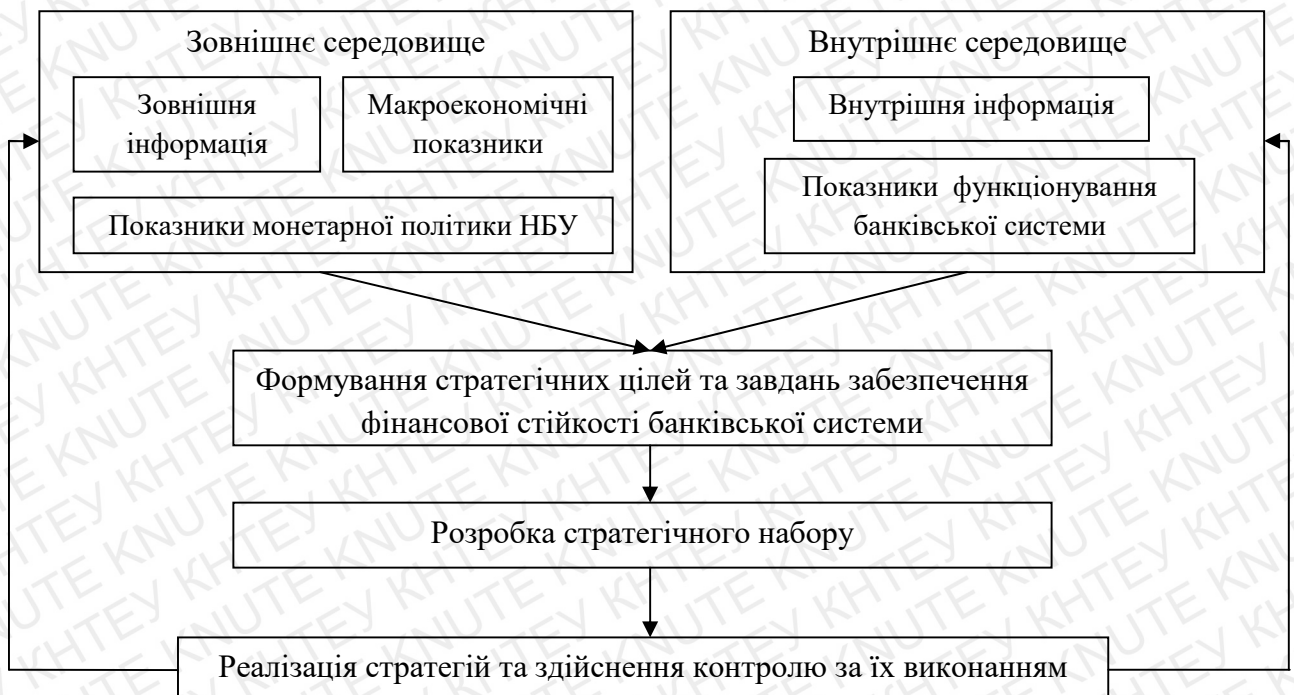

Рис. 3.2. Механізм забезпечення старатегічного управління фінансовою стійкістю банківської системи*

*Примітка: розроблено автором на основі аналізу даних [22;27;67].

Отже, стратегічне управління фінансовою стійкістю банківської системи являє собою процес розробки прийняття та реалізації управлінськи рішень, які мають забезпечити цільовий рівень фінансовою стійкості. Для створення ефективної системи забезпечення стратегічного управління фінансовою стійкістю банківської системи необхідною умовою є виокремлення певних стратегій, за допомогою яких можна досягнути посталених цілей та завдань. При цьому вони мають стосуватися не лише макрорівня, але й мікро, тобто банківських установ.

Загалом з метою забезпечення стратегічного управління фінансовою стійкістю, необхідними вимогами має бути наявність як інформаційного, так і аналітичного забезпечення. Під першим варто розуміти усю сукупність інформації, яка може бути використана при проведенні управління, а під другим – систему груп індикаторів, які нададуть можливість не тільки аналізувати фактичний рівень фінансової стійкості, але й на їх основі приймати стратегічні рішення.

3.2 Експрес діагностування фінансової стійкості банківської системи

На сьогодні НБУ з метою здійснення оцінки фінансової стійкості банківської системи використовує методику МВФ, яка складається з набору базових та рекомендованих показників. Проте обчислення зазначених індикаторів є досить складним внаслідок недоступності широкої банківської статистики для загального відкритого доступу, а також дана методика містить значну кількість показників, що ускладнює процес здійснення оцінки фінансової стійкості банківської системи.

Через високу волатильність функціонування банківського сектору в періоди економічних криз, виникає потреба здійснення експрес діагностики, проведення якої призначено швидко здійснювати аналіз фінансової стійкості банківської системи, що сприятиме прийняттю оперативних, економічно зважених рішень та своєчасному визначенню найбільш проблемних зон у функціонуванні банків.

Саме тому, з метою здійснення експрес-діагностики фінансової стійкості ми пропонуємо виокремити декілька найбільш репрезентативних індикаторів фінансової стійкості, що будуть характеризувати певний напрям діяльності банківського сектору. Для формування системи показників фінансової стійкості, на основі яких буде здійснений вибір репрезентантів, пропонуємо дослідити методики різних авторів.

Біляєва В.Ю. з метою отримання оцінки фінансової стійкості у своїх дослідженнях розраховує показники таких груп: ресурсної стійкості, ліквідності, ділової активності та ефективності діяльності [6, с. 316].

На думку Литвинюк О.В., оцінку фінансової стійкості банків варто здійснювати за такими критеріями, як: оцінка капітальної стійкості, якості активів та пасивів банку, ліквідності та ефективності управління [38].

Бобиль В.В. у своїх працях усі показники фінансової стійкості систематизував у наступні групи: достатність капіталу, якість активів, прибуток і рентабельність, ліквідність, динаміка [7, с.12-13].

Аналіз та вивчення вищезазначених груп критерії надав нам можливість виокремити чотири групи показників, які, на нашу думку, найбільш повно відображають стан фінансової стійкості банківської системи: достатність капіталу, ліквідність, ділова активність, прибутковість та рентабельність. Кожна група має певну систему показників, які ми будемо використовувати в подальшій розробці методики експрес діагностики фінансової стійкості банківської системи.

Таблиця 3.1

Показники оцінки фінансової стійкості банківської системи*

Складова фінансової стійкості	Умовне позначення	Показник фінансової стійкості
Достатність капіталу	K1	Коефіцієнт надійності
	K2	Коефіцієнт участі капіталу у формуванні активів
	K3	Коефіцієнт захищеності власного капіталу
	K4	«Фінансовий важіль»
	K5	Коефіцієнт платоспроможності (адекватності) регулятивного капіталу
	K6	Співвідношення статутного та банківського капіталу
	K7	Мультиплікатор капіталу
Ліквідність	K8	Коефіцієнт миттєвої ліквідності
	K9	Коефіцієнт поточної ліквідності
	K10	Коефіцієнт короткострокової ліквідності
	K11	Співвідношення високоліквідних активів до робочих активів
	K12	Коефіцієнт генеральної ліквідності
Ділова активність	K13	Коефіцієнт кредитної активності
	K14	Коефіцієнт активності залучення строкових депозитів
	K15	Коефіцієнт активності використання строкових депозитів

	K16	Коефіцієнт прострочених кредитів
	K17	Коефіцієнт активності використання залучених коштів у кредитний портфель
Рентабельність та прибутковість	K18	Коефіцієнт рівня робочих активів
	K19	Рентабельність активів
	K20	Рентабельність капіталу
	K21	Чиста процентна маржа
	K22	Коефіцієнт окупності витрат доходами
	K23	Загальний рівень рентабельності

*Примітка: побудовано автором на основі джерел [6;7;38].

В. О. Лесик вибір репрезентантів груп пропонує здійснювати за допомогою таксонометричного методу центру ваги. В основу таксонометричного методу (методу евклідових відстаней) закладено вибір критерії та порівняння їх параметрів з відповідними параметрами векторів усіх інших критеріїв дослідження (визначення евклідових відстаней, за якими й відбувається ранжування показників: найменша відстань, відповідає найбільш репрезентативному показнику) [12, с.165].

Значення евклідової відстані істотно залежить від одиниць виміру показника, тому з метою вилучення впливу одиниць виміру спочатку проведемо стандартизацію показників за допомогою формули (3.1).

$$Z_{ij} = \frac{X_{ij} - \bar{X}_i}{\sigma} \quad (3.1)$$

де X_{ij} – значення i -ї ознаки для j -ї сукупності;

\bar{X}_i – середній рівень i -ї ознаки;

σ – середньоквадратичне відхилення i -ї ознаки [71].

Формула для розрахунку евклідової відстані $d(z_i, z_j)$ має такий вигляд (3.2):

$$d_{ij} = \sqrt{\sum_{k=1}^n (z_{ik} - z_{jk})^2} \quad (3.2)$$

де d_{ij} – евклідова відстань між показниками z_i та z_j ;

z_i – вектор значень характеристик, який описує i –тий показник;

z_j – вектор значень характеристик, який описує j -тий показник [42;71].

Розрахунків евклідових відстаней між показниками напрямів оцінки фінансової стабільності банків було здійснено на основі даних дод. Т та результати представлені в табл. 3.2.

Таблиця 3.2

Матриця евклідових відстаней між показниками оцінки фінансової стабільності банківської системи в 2014-2018 рр.*

Показник	Достатність капіталу							Сума
	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	
K1	0,00	3,12	5,07	6,00	30,85	6,82	5,87	57,74
K2	3,12	0,00	5,33	6,51	32,13	8,04	6,34	61,47
K3	5,07	5,33	0,00	1,26	33,45	3,92	1,09	50,11
K4	6,00	6,51	1,26	0,00	33,79	3,12	0,17	50,86
K5	30,85	32,13	33,45	33,79	0,00	34,53	33,75	198,50
K6	6,82	8,04	3,92	3,12	34,53	0,00	3,22	59,65
K7	5,87	6,34	1,09	0,17	33,75	3,22	0,00	50,45
	Ліквідність							
	K8	K9	K10	K11	K12			
K8	0,00	1,22	0,75	9,46	1,95			13,38
K9	1,22	0,00	0,61	0,70	1,07			3,60
K10	0,75	0,61	0,00	9,94	1,4			12,69
K11	9,46	10,23	9,94	0,00	9,97			39,59
K12	1,95	1,07	1,40	9,97	0,00			14,40
	Ділова активність							
	K13	K14	K15	K16	K17	K18		
K13	0,00	0,60	0,24	2,52	0,16	0,63		4,16
K14	0,60	0,00	0,83	2,97	0,45	1,04		5,89
K15	0,24	0,83	0,00	2,39	0,38	0,63		4,46
K16	2,52	2,97	2,39	0,00	2,63	1,99		12,49
K17	0,16	0,45	0,38	2,63	0,00	0,71		4,34
K18	0,63	1,04	0,63	1,99	0,71	0,00		5,00
	Прибутковість та рентабельність діяльності							
	K19	K20	K21	K22	K23			
K19	0,00	7,47	1,03	0,83	4,90			14,23
K20	7,47	0,00	8,28	7,85	2,70			26,30
K21	1,03	8,28	0,00	1,37	5,72			16,40
K22	0,83	7,85	1,37	0,00	5,25			15,30
K23	4,90	2,70	5,72	5,25	0,00			18,57

*Примітка: розраховано та побудовано автором на основі даних НБУ [46].

Результати розрахунків показали, що найменшу суму відстаней мають такі коефіцієнти: в групі показників оцінки достатності капіталу – коефіцієнт захищеності власного капіталу (K3), в групі оцінки ліквідності – коефіцієнт поточної ліквідності (K9), в групі критеріїв оцінки ділової активності – коефіцієнт кредитної активності (K13), в групі оцінки рентабельності та прибутковості – коефіцієнт рентабельності активів (K19). Саме аналіз зазначених показників найбільш повно відображає стан та тенденції розвитку фінансової стійкості банківської системи України.

У табл. 3.3 наведена динаміка вищезазначених показників банківської системи України за 2014-2018 рр.

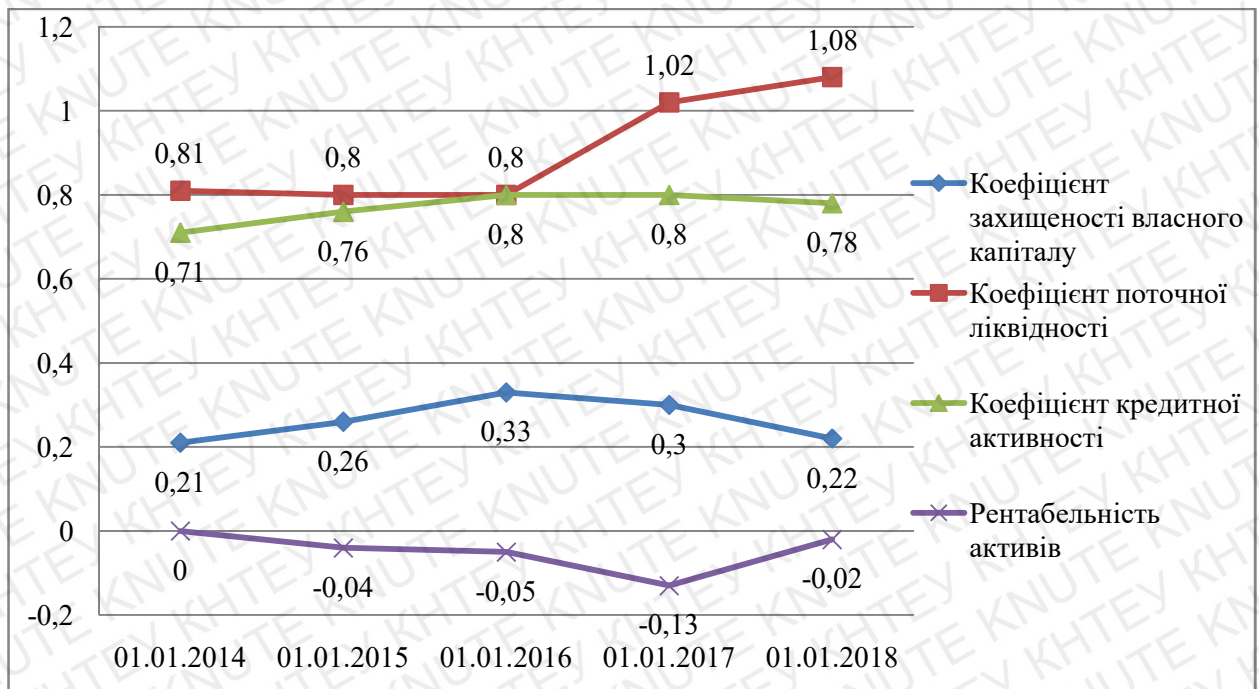

Рис. 3.3 Показники-репрезентанти фінансової стійкості банківської системи України в 2014-2018 рр.*

*Примітка: складено та розраховано автором на основі даних НБУ [46].

Розраховані дані свідчать про збільшення захищеності власного капіталу від інфляції, оскільки частка капіталу, що розміщена у власних капіталізованих активах, протягом 2014-2016 рр. збільшувалася (з 0,21 до 0,33). Проте тенденція є негативною, адже концентрація капіталу більше ніж 0,25 в нерухомості,

обладнанні та інших матеріальних активах може призвести до погіршення ліквідності та платоспроможності банків.

Коефіцієнт кредитної активності зазнав зростання з 0,71 у 2014 до 0,80 у 2016. Значення кредитної активності вище 0,75 свідчить про агресивну ризиковану кредитну політику банку та недостатню диверсифікацію активів [51, с. 332].

Показник рентабельності активів банківської системи до 2017 року знижувався та станом на 01.01.2017 року становив -0,13, що свідчить її збитковості та нерентабельності.

Аналіз зазначених показників дав нам змогу стверджувати, що 2014-2016 рр. характеризуються зниженням рівня фінансової стійкості банківської системи України, проте уже з 2017 року можемо спостерігати його підвищення.

Тому оцінка, отриманих внаслідок досліджень, показників-репрезентантів надасть можливість здійснювати експрес діагностику рівня фінансової стійкості банківської системи, що, в свою чергу, підвищить ефективність прийняття управлінських рішень.

Отже, з метою здійснення експрес діагностики фінансової стійкості банківської системи, нами було запропоновано систематизувати показники відповідно до напрямів оцінки фінансової стійкості з подальшим виділенням в кожній групі репрезентанта шляхом створення матриці евклідових відстаней. Результати проведених розрахунків показали такі результати: в групі показників оцінки достатності капіталу репрезентантом є коефіцієнт захищеності власного капіталу (K3), в групі оцінки ліквідності – коефіцієнт поточної ліквідності (K9), в групі критеріїв оцінки ділової активності – коефіцієнт кредитної активності (K13), в групі оцінки рентабельності та прибутковості – коефіцієнт рентабельності активів (K19). На основі цих показників-репрезентантів був проведений аналіз фінансової стійкості банківської системи України за 2014-2018 рр., який показав, що до 2017 року її рівень знижувався, проте потім він почав зростати, однак ще й досі не досяг передкризового стану.

3.3 Методичні підходи комплексної оцінки фінансової стійкості банківської системи

У деяких країнах поряд із застосуванням великої кількості індикаторів фінансової стійкості, що були згадані вище, також використовується агрегований індикатор фінансової стабільності. Проте його застосування для оцінювання стану фінансової стійкості не можливе без аналізу інших індикаторів та інструментів аналізу. Існує декілька методик комплексної оцінки фінансової стійкості банківської системи на основі розрахунку інтегрального рівня, а саме:

- метод віднормованих коефіцієнтів;
- метод середньої геометричної

Існуючі моделі оцінки фінансової стійкості банківської системи України не передбачають розрахунок узагальнюючого показника, на основі якого можна оцінювати рівень ефективності прийнятих стратегічних рішень.

Ми пропонуємо застосувати коефіцієнтний метод для визначення узагальнюючого показника фінансової стійкості банківської системи, оскільки він є простим, доступним та легко застосовується на практиці. Такий аналіз також виступає дієвим інструментом внаслідок обмеженої кількості аналітичних показників. Показники, що можуть бути використанні при проведенні оцінки інтегрального рівня фінансової стійкості із застосуванням коефіцієнтного аналізу повинні мати нормативні та економічно обґрунтовані обмеження [27]. На нашу думку, це мають бути показники, що характеризують ліквідність та достатність капіталу.

Отож, відповідно до вищенаведених вимог, ми вибрали сім важливих показників, які будуть використовуватися з метою подальшого розрахунку інтегрального рівня фінансової стійкості банківської системи України. Методика розрахунку даних критеріїв, а також їх нормативні значення наведені у дод У.

Відповідно до вищезазначеної таблиці, за даними фінансової звітності Національного банку України, були проведені розрахунки коефіцієнтів фінансової стійкості протягом 2014-2018 рр., результати яких містяться у табл. 3.3.

Таблиця 3.3

Показники фінансової стійкості банківської системи України в 2014-2018 рр. станом на 01.01*

Показник		Нормативне значення	Період				
			2014	2015	2016	2017	2018
K1	Коефіцієнт надійності	Не менше 0,05	0,18	0,13	0,09	0,11	0,14
K2	Адекватність капіталу	Не менше 0,10	0,18	0,16	0,12	0,13	0,16
K3	Коефіцієнт участі власного капіталу у формуванні активів	Не менше 0,10	0,15	0,11	0,08	0,10	0,12
K4	Співвідношення кредитів та зобов'язань	Не менше 0,9	0,62	0,86	0,88	0,89	0,89
K5	Коефіцієнт активності залучення строкових депозитів	Не менше 0,5	0,36	0,32	0,31	0,34	0,32
K6	Мультиплікатор капіталу	12-15	6,64	8,9	12,09	10,15	8,17
K7	Коефіцієнт загальної ліквідності	Не менше 1	1,18	1,13	1,09	1,11	1,14

*Примітка: побудовано та розраховано автором на основі даних НБУ [46].

Як видно з таблиці, найнижчий рівень фінансової стійкості банківської системи України спостерігався у 2016 році (станом на 01.01), про що свідчить погіршення усіх зазначених показників з початку досліджуваного року. Проте, уже з 2017 року можемо спостерігати поступове покращення ситуації.

На основі вищенаведених даних пропонуємо розрахувати інтегральний показник фінансової стійкості за методикою запропонованою О. В. Крухмаль. Даний метод передбачає розрахунок інтегрального показника як суму значень віднормованих коефіцієнтів, користуючись при цьому адитивним принципом побудови загальної формули (3.3).

$$IK_{\text{фс}} = \sum_{i=1}^n \frac{K_i}{H_i} \quad (3.3)$$

де $IK_{\text{фс}}$ – інтегральний коефіцієнт фінансової стійкості банківської системи;

K_i та N_i – відповідно поточне та нормативне значення i -того показника, n – кількість показників [32, с.76].

Відповідно до набору наших показників формула визначення інтегрального рівня фінансової стійкості банківської системи буде мати наступний вигляд (3.4):

$$IK_{\text{фс}} = \frac{K1}{0,05} + \frac{K2}{0,10} + \frac{K3}{0,10} + \frac{K4}{0,9} + \frac{K5}{0,5} + \frac{K6}{12} + \frac{K7}{0,4} + \frac{K8}{0,01}; \quad (3.4)$$

Після нормування кожен із коефіцієнтів в таблиці має бути більше одиниці, а отже значення інтегрального показника для стійкої банківської системи має бути не нижче 8, а для нестійкої – наближається до 0 [66].

Результати розрахунків, за використаним методом, наведено в табл. 3.4.

Таблиця 3.4

Інтегральний показник фінансової стійкості банківської системи України в 2014-2018 рр. (метод віднормованих коефіцієнтів)*

Показник	Період				
	01.01.2014	01.01.2015	01.01.2016	01.01.2017	01.01.2018
K1	3,60	2,60	1,80	2,20	2,80
K2	1,80	1,60	1,20	1,30	1,60
K3	1,50	1,10	0,80	1,00	1,20
K4	0,69	0,96	0,98	0,99	0,99
K5	0,71	0,64	0,62	0,67	0,65
K6	0,55	0,74	1,01	0,85	0,68
K7	1,18	1,13	1,09	1,11	1,14
Інтегральний показник	10,04	8,77	7,50	8,12	9,06

*Примітка: побудовано та розраховано автором на основі даних [34;46].

Як видно з рис. 3.4, протягом 2014-2016 рр. інтегральний показник фінансової стійкості банківської системи України мав тенденцію до зниження: з 10,04 до 7,50, тобто на 2,54 одиниць. Як видно з даних таблиці протягом 2014-2016 рр. банківський сектор був фінансово нестійким в наслідок впливу на нього кризових явищ, що відбувалися в країні. Однак, з 2017 року інтегральний

показник зростає та станом на 01.01.2018 року склав 9,06 одиниці, що на 1,06 одиниць більше мінімального значення. Ці зміни були спричиненні покращенням значень усіх досліджуваних показників, що в свою чергу призвело до покращення фінансової стійкості банківської системи.

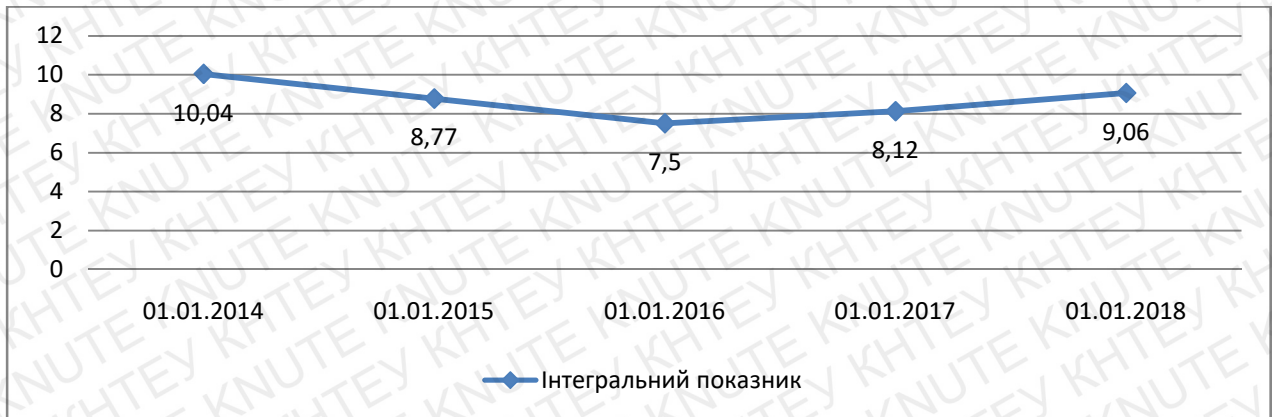

Рис. 3.4 Інтегральний показник фінансової стійкості установ банківської системи України в 2014-2018 рр. за методикою віднормованих коефіцієнтів*

*Примітка: побудовано та розраховано автором на основі даних [34;46].

Також для узагальнюючої комплексної оцінки фінансової стійкості банку можемо використати метод середньої геометричної та динамічних середніх значень обраних коефіцієнтів для розрахунку, що був запропонований Максимовою А.В. Його сутність полягає у визначенні коефіцієнтів за окремими показниками.

Для розрахунку інтегрального показника фінансової стійкості банківської системи за даним методом потрібно використовувати формулу, яка наведена нижче (3.5).

$$I_{\text{фс}} = \sqrt[n]{\prod_{i=1}^n \frac{K_i}{\bar{x}_i}} \quad (3.5)$$

де $I_{\text{фс}}$ – інтегральний показник фінансової стійкості банківської системи;

K_i – значення i -го коефіцієнта для розрахунку;

\bar{x}_i – динамічне середнє значення i -го коефіцієнта для розрахунку;

n – кількість коефіцієнтів для розрахунку [41, с. 207].

Розрахунок інтегрального показника фінансової стійкості банківської системи України за метод середньої геометричної та динамічних середніх значень обраних для розрахунку коефіцієнтів, наведені у табл. 3.5.

Таблиця 3.5

Розрахунок інтегрального показника фінансової стійкості банківської системи в 2014-2018 рр. станом на 01.01 (метод середньої геометричної)*

Показник	Період					Середнє значення показника
	2014	2015	2016	2017	2018	
Коефіцієнт надійності	0,18	0,13	0,09	0,11	0,14	0,13
Адекватність капіталу	0,18	0,16	0,12	0,13	0,16	0,15
Коефіцієнт участі власного капіталу у формуванні активів	0,15	0,11	0,08	0,1	0,12	0,11
Співвідношення кредитів та зобов'язань	0,62	0,86	0,88	0,89	0,89	0,81
Коефіцієнт активності залучення строкових депозитів	0,36	0,32	0,31	0,34	0,32	0,33
Мультиплікатор капіталу	6,64	8,9	12,09	10,15	8,17	9,45
Коефіцієнт загальної ліквідності	1,18	1,13	1,09	1,11	1,14	1,13
Інтегральний показник	1,04	1,00	0,91	0,96	1,02	0,99

*Примітка: побудовано та розраховано автором на основі даних НБУ [41;46].

Як видно з рис. 3.5, протягом 2015 року банківська система України зазнала значних потрясінь внаслідок чого її фінансова стійкість була в незадовільному стані, про що свідчить значення інтегрального показника 0,91. Проте, уже у 2018 році її фінансова стійкість покращилася: інтегральний показник станом на 01.01 становив 1,02.

Рис. 3.5 Інтегральний показник фінансової стійкості установав банківської системи України в 2014-2018 рр. за методом середньої геометричної*

*Примітка: побудовано та розраховано автором на основі даних [41;46].

У табл. 3.6 міститься інформація щодо прогнозного значення показників фінансової стійкості банківської системи України на 2019 рік. Даний прогноз був виконаний за допомогою визначення лінійного тренду.

Таблиця 3.6

Лінійний тренд показників фінансової стійкості банківської системи України на 01.01.2019 р.*

Показник	Лінійне рівняння	Прогнозне значення
Коефіцієнт надійності	$y = -0,01x + 0,16$	0,10
Адекватність капіталу	$y = -0,007x + 0,171$	0,13
Коефіцієнт участі власного капіталу у формуванні активів	$y = -0,007x + 0,133$	0,09
Співвідношення кредитів та зобов'язань	$y = 0,057x + 0,657$	1,00
Коефіцієнт активності залучення строкових депозитів	$y = -0,006x + 0,348$	0,31
Мультиплікатор капіталу	$y = 0,431x + 7,897$	10,49

*Примітка: побудовано та розраховано автором на основі даних НБУ [46].

Як видно з вищенаведеної таблиці, у 2019 році згідно лінійного прогнозу буде спостерігатися погіршення показників достатності капіталу та коефіцієнта активності залучення строкових депозитів, збільшення співвідношення кредитів та зобов'язань та мультиплікатора капіталу.

На рис. 3.6 зображено лінійний прогноз інтегрального індикатора фінансової стійкості банківської системи України на 2019 рік за методиками віднормованих коефіцієнтів та середньої геометричної.

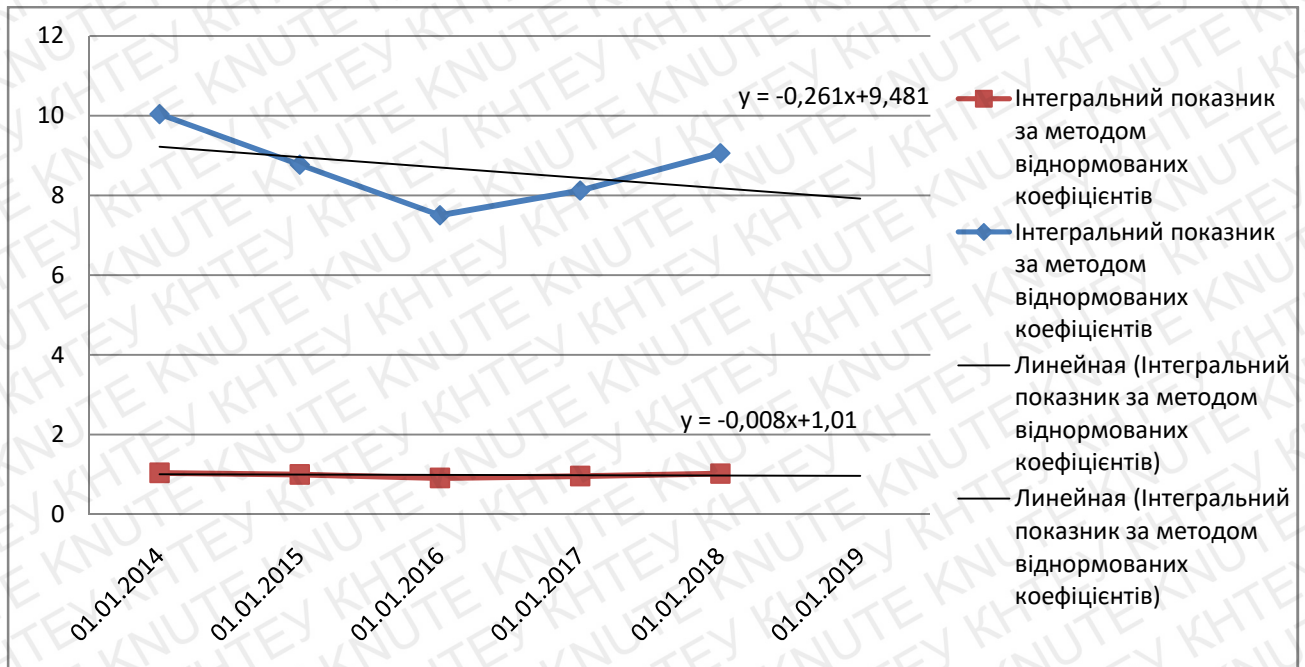

Рис. 3.6 Трендова модель інтегрального показника фінансової стійкості банківської системи України

*Примітка: побудовано та розраховано автором на основі даних НБУ [46].

Аналізуючи вище наведений рисунок, можемо спостерігати, що у 2019 році інтегральний показник за методом віднормованих коефіцієнтів буде становити 7,92, а за методом середньої геометричної – 0,96.

Ми вважаємо, що застосування методу віднормованих коефіцієнтів для здійснення комплексної оцінки фінансової стійкості банківської системи України є більш точним, оскільки він враховує нормативні значення, на основі яких і здійснюється висновок щодо рівня фінансової стійкості.

Отже, з метою оцінки фінансової стійкості банківської системи України нами було запропоновано використовувати два методи:

1. використання віднормованих коефіцієнтів;

2. середньої геометричної та динамічних середніх значень обраних коефіцієнтів.

Відповідно до першого методу до системи показників, які використовуються для розрахунку інтегрального індикатора, потрібно включати тільки ті, які мають нормативне значення. Інша методика передбачає розрахунок інтегрального значення на основі обчислення середньої геометричної та динамічних середніх значень обраних коефіцієнтів. Загалом використання даних підхід є досить простим та можуть легко застосовуватися на практиці. Аналіз фінансової стійкості банківської системи України показав, що саме протягом 2015 року вона була найбільш фінансово нестійкою, про що свідчить зменшення показників нижче нормативного значення.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

За результатами досліджень, проведених в роботі, можна зробити наступні висновки.

1) Під фінансовою стійкістю варто розуміти властивість системи повертатися до стану рівноваги після припинення впливу факторів, що вивели її з цього стану. Загалом фінансова стійкість банківської системи зазнає впливу багатьох факторів, які можна поділити на дві групи: зовнішні, що не залежать від функціонування банків, а відображають загальну політичну, соціальну та економічну ситуацію в країні та внутрішні, що залежать від функціонування банківського сектору. З метою оцінки фінансової стійкості банківської застосовуються такі методичні підходи як: метод коефіцієнтів, рейтингові системи, статистичні моделі, системи комплексної оцінки, інструменти мікрота макропруденційного аналізу.

2) Фінансова стійкість банківської системи України зазнала значних змін внаслідок впливу таких факторів як: девальвація національної грошової одиниці, зменшення реальних доходів населення, зростання вартості кредитних ресурсів, анексія Автономної Республіки Крим. Усе це негативно позначилося на діяльності банківських установ, кількість яких протягом 2014-2018 рр. скоротилася зі 180 до 82 установи. До того ж аналіз нормативів НБУ показав, що не зважаючи на значні зміни в банківському секторі вони не перетинали нормативних значень, а отже можемо стверджувати, що вони не відображають реальної ситуації. Оцінка базових та рекомендованих індикаторів фінансової стійкості показав, що банківська криза 2014-2015 рр. негативно позначилася на всіх показниках діяльності банківського сектору. Проте, уже з 2016 року можемо спостерігати поступове покращення ситуації. Так, наприклад, співвідношення процентної маржі до валового доходу на 01.01.2018 року склало 50,20%, що на 11,2 процентних пункти більше ніж за аналогічний період 2016 року. Покращення зазнав й індикатор співвідношення недіючих кредитів до сукупних валових кредитів за рахунок зменшення у 2018 році частки

недіючих кредитів. Однак, оскільки діяльність банківської системи відзначається збитковістю, а також присутній доволі високий рівень недіючих кредитів у валових кредитах ми не можемо характеризувати її як фінансово стійку. До того ж індикатори фінансової стійкості за методикою МВФ не мають рекомендованих значень, а отже на їх основі не можливо здійснити обґрунтований аналіз.

3) З метою забезпечення стратегічного управління фінансовою стійкістю, необхідними вимогами має бути наявність повного та обґрунтованого інформаційного і аналітичного забезпечення, а також формування набору стратегій, за допомогою яких можна буде досягнути поставлених цілей та завдань. Проведені дослідження показали відсутність процедури оперативного оцінювання фінансової стійкості банківської системи, а також відсутність схеми здійснення обчислення інтегрального показника. Тому для здійснення експрес діагностики фінансової стійкості банківської системи, нами було запропоновано, шляхом створення матриці евклідових відстаней, виділити показника-репрезентанта, який буде представляти певний напрям дослідження фінансової стійкості. Результати проведених розрахунків показали, що найбільш репрезентативними є: коефіцієнт захищеності власного капіталу, коефіцієнт поточної ліквідності, коефіцієнт кредитної активності та коефіцієнт рентабельності активів. З метою визначення інтегрального рівня фінансової стійкості банківської системи було запропоновано застосовувати метод коефіцієнтів. При чому існує два підходи до його застосування: з використанням нормативних значень та з використанням середньої геометричної та динамічних середніх значень обраних коефіцієнтів.

Таким чином, проведений аналіз фінансової стійкості банківської системи України надав нам можливість сформулювати певні пропозиції з метою не тільки підвищення її рівня, а й забезпечення належного управління:

1. важливим є введення інтегрального показника, який би характеризував загальний стан фінансової стійкості банківської системи. Необхідним також є вибір найбільш репрезентативних критеріїв, на основі яких можна було б

здійснити експрес діагностику фінансової стійкості. Даний відбір може бути здійснений шляхом застосування таксонометричного методу, який ми описували вище;

2. важливо забезпечити наявність повного та обгрунтованого інформаційного та аналітичного забезпечення з метою забезпечення стратегічного управління фінансовою стійкістю;

3. аналіз нормативів, встановлених Національним банком України, показав, що вони є не досить точними. Оскільки, не зважаючи на значні зміни, які відбувалися в банківській системі України, їх значення не перетинало нормативного значення. Тому виникає питання щодо доцільності їхнього застосування в процесі оцінки фінансової стійкості;

4. необхідним є проведення моніторингу впливу факторів зовнішнього середовища на показники фінансової стійкості банківської системи та визначення сучасних тенденцій прояву банківських ризиків;

5. пріоритетними завданнями монетарної політики НБУ має бути зниження запасів надлишкової ліквідності та стимулювання банків кредитувати малий і середній бізнес за прийнятними процентними ставками, в тому числі і за рахунок залучення до процесу кредитування надлишку резервів ліквідності банків. Це, у свою чергу, призведе до збільшення ВВП України і прибутків як підприємців, так і банків. До того ж розвиток малого і середнього бізнесу створить умови для формування середнього класу з доходами достатніми для того, щоб направляти їх надлишок у вигляді нових депозитів;

6. необхідно підвищувати рентабельність діяльності банківської системи шляхом підвищення активності кредитної діяльності. До того ж необхідно збільшувати ресурсну базу банків шляхом активізації залучення строкових вкладів;

7. загалом для розв'язання проблем та забезпечення збереження фінансової стійкості банківської системи, необхідною умовою є об'єднання зусилля всіх гілок влади з метою розроблення заходів, які були б спрямовані на вихід України з політичної та економічної кризи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адаменко С.І. Характеристика та класифікація загроз у банківській системі України [Текст] / С. І. Адаменко // Стратегічна панорама. – 2004 – № 4. – С. 48–52.
2. Андросова О.Ф. Забезпечення фінансової стійкості банків в сучасних умовах [Текст] / О. Ф. Андросова // Інвестиції: практика та досвід. – 2014 р. - №23. – С. 31-34.
3. Андросова О. Ф. Сучасний стан фінансової стійкості банківського сектора України та шляхи підвищення її стабільності [Текст] / О. Ф. Андросова, О. І. Олійник // Вісник Запорізького національного університету. — 2014. — : Економічні науки, № 4 (24). — С. 126-135.
4. Банки на 1 вересня 2016 р. вжили заходів на виконання програми докапіталізації обсягом 108 млрд. грн. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36508371.
5. Барановський О. І. Фінансові кризи: передумови, наслідки і шляхи запобігання : монографія / Барановський О. І. – К. : КНТУ, 2009. – 754 с.
6. Біляєва В.Ю. Визначення рівня фінансової стійкості банків України / В.Ю. Біляєва // Бізнес Інформ. — 2015. — № 9. — С. 314—319.
7. Бобиль В. В. Удосконалення моделі оцінки фінансової стійкості сучасної банківської системи / В. В. Бобиль // Збірник наукових праць Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна. Проблеми економіки транспорту. - 2011. - Вип. 2. - С. 11-18. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpdnuzt_pet_2011_2_4.
8. Васильченко З. М. Теоретична концепція оцінки економічної безпеки банку / О. Васюренко, Н. Погореленко // Банківська справа. – 2006. – №4. – С. 36–45.
9. Васюренко О. В. Моделі оцінки банківської діяльності для забезпечення стабільності банківської системи : монографія / О. В. Васюренко, О. М. Тридід, Г. М. Азаренкова. — К. : УБС НБУ, 2010. — 322 с.

10. Васькович І.М. Деякі аспекти фінансової стійкості комерційного банку / І.М. Васькович // Формування ринкових відносин в Україні. — 2004. — №2. — С. 40-43.
11. Власюк В. Є. Оцінка фінансово-економічного стану ПАТ КБ "Приватбанк" / В. Є. Власюк, В. І. Грушко // Молодий вчений. - 2014. - № 4(07)(1). - С. 52-55. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2014_4\(07\)_14](http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2014_4(07)_14).
12. Вовченко О.С. Сучасні методичні підходи до оцінки фінансової стабільності банку / О. С. Вовченко // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. - №5 (77). - 2016. - С. 161-169
13. Водоп'янова Н.О. Финансовая устойчивость коммерческого банка [Текст] / Н.О. Водоп'янова // Межвузовский сборник научных трудов по итогам III Открытой научной конференции ВолгГТУ «Молодежь и экономика: новые взгляды и решения». – 2003. – С. 11-12.
14. Вольська С.П. Порівняльна характеристика методів оцінювання фінансової стійкості банку / С.П. Вольська// Серія Економічні Науки. — 2015. — № 10, частина 1. — С. 178–181.
15. Гарбар Є.С. Фактори впливу на фінансову стійкість банку в умовах нестабільного економічного середовища / Є.С. Гарбар // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Економіка. – 2015. – Вип. 1(1). – С. 184-187. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuces_2015_1%281%29_46
16. Гогой І. Ю. Рейтингова оцінка діяльності комерційних банків за системою CAMELS / І. Ю. Гогой // Управління розвитком. - 2014. - № 4. - С. 54-56. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uproz_2014_4_22.
17. Дзюблюк О.В. Фінансова стійкість банків як основа ефективного функціонування кредитної системи : монографія / Дзюблюк О.В., Михайлюк Р.В. – Тернопіль, 2009.
18. Довгань Ж.М. Економічні фактори порушення фінансової стійкості банківських установ / Ж.М. Довгань // Вісник Криворізького економічного інституту КНУ. – 2013. – № 1. – С. 36-42.

19. Довгань Ж. М. Взаємозв'язок фінансової стійкості, стабільності, безпеки, надійності та ефективності банківської системи [Електронний ресурс] / Ж. М. Довгань // Сталій розвиток економіки. – 2011. – № 3. – С. 275-278.
20. Завадська Д. В. Особливості забезпечення фінансової стійкості банків України / Д. В. Завадська // Вісник соціально-економічних досліджень: зб. наук. пр. / голов. ред. М. І. Зверяков; Одеський держ. екон. ун-т. – Одеса, 2011. - №3 (43). - С. 73-80.
21. Зверяков М. І. Управління фінансовою стійкістю банків [текст] підручник. / М. І. Зверяков, В. В. Коваленко, О. С. Сергєєва. – К. : «Центр учбової літератури», 2016. – 520 с.
22. Зверяков М. І. Формування системи індикаторів фінансової стійкості банківської системи / М. І. Зверяков, В. В. Коваленко // Фінанси України. - 2012. - № 4. - С. 3-12. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fu_2012_4_2.
23. Зверяков О. М. Методологічні основи управління фінансовою стійкістю банківських установ [Текст] / О. М. Зверяков // Актуальні проблеми економіки. – 2012 – № 10. – С. 175-182.
24. Зінченко В. Умови та фактори стійкості банківської системи на макrorівні [Текст] / В. Зінченко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: Збірник наукових праць. Випуск 22.– Суми, 2008.– С. 324–328.
25. Іщенко О. О. Система індикаторів фінансової стійкості банку: зарубіжний досвід та вітчизняні реалії / О. О. Іщенко. // Ефективна економіка. - 2015. - № 5. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2015_5_62
26. Касьян Л. Е. Методичні підходи до визначення сутності стратегічного управління підприємствами / Л. Е. Касьян, В. В. Бугас // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Економіка і менеджмент. - 2015. - Вип. 12. - С. 94-96. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_eim_2015_12_23.
27. Коваленко В. В. Стратегічне управління фінансовою стійкістю банківської системи: методологія і практика : монографія / Коваленко В. В. – Суми : ДВНЗ "УАБС НБУ", 2010. – 228 с.

- 28.Коваленко В. В. Науково-методологічні основи фінансової стабільності банківської системи та індикатори її оцінки / В. В. Коваленко // Фінанси України. - 2008. - № 7. - С. 111-121. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fu_2008_7_12.
- 29.Коваленко В. Теоретичні та методичні підходи до оцінювання фінансової стабільності банківської системи / В. Коваленко, Ю. Гаркуша // Вісник Національного банку України. - 2013. - № 9. - С. 35-40. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnbu_2013_9_15
- 30.Кривенко Л.В. Методичні підходи до визначення оцінки фінансової стійкості банківської системи // Вісник університету банківської справи НБУ. – 2008. – №3. – С.105-111
- 31.Крухмаль О. В. Оцінка фінансової стійкості на підставі визначення критеріїв динамічної стабільності діяльності банку [Текст] / О.В. Крухмаль // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – № 9 (63). – С. 43– 50.
- 32.Крухмаль О.В. Оцінка фінансової стійкості як динамічної характеристики банку / О.В. Крухмаль // Вісник Української академії банківської справи. – 2007. – № 1 (22) – С. 75-78.
- 33.Лаврушин О. И. Оценка финансовой устойчивости кредитной организации / Лаврушин О. И., И. Д. Мамонова. – М. : КНОРУС, 2011.
- 34.Ларионова И.В. Реорганизация коммерческих банков [Текст] : / Ларионова И.В. — М.: Финансы и статистика, 2002. — 198 с.
- 35.Левченко М. М. Забезпечення фінансової стійкості банків у сучасних умовах / М. М. Левченко // Управління розвитком. - 2014. - № 4. - С. 81-83. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uproz_2014_4_32.
- 36.Лесик В. О. Удосконалення процедури експрес-оцінки фінансової стабільності банків [Текст] / В.О. Лесик // Економіка та держава. — 2017. — № 11. — С. 99-103.
- 37.Легостаєва О.О. Самохіна Т.В Забезпечення фінансової стійкості банків в сучасних умовах [Електронний ресурс] / О.О. Легостаєва, Т.В. Самохіна – Режим доступу: <http://fkd.org.ua/article/view/25116/22574>

- 38.Литвинюк О.В. Методологічні засади інтегральної оцінки фінансової стійкості банківської системи України на основі якості управління активами та пасивами / О.В. Литвинюк // Економічний форум. — 2014. — №2. — С. 209—214.
- 39.Лінтур І. В. Оцінка фінансової стійкості банківської системи на основі індикаторів та економічних нормативів НБУ / І. В. Лінтур, Т. В. Кочік // Економіка та суспільство : електронний науковий фаховий журнал. – Мукачєво, 2016. – №7. – С.779-785
- 40.Ляховська О.В. Роль міжбанківського кредитування у розвитку банківської системи України / О. В. Ляховська // Ефективна економіка. - 2017. - № 4. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5539>
- 41.Максимова А.В. Оцінка фінансової стійкості банку: методичні підходи до аналізу та проблеми їх застосування / А.В. Максимова // Науковий Вісник Херсонського Державного Університету. — 2014. — № 8, частина 3. — С. 205—208.
- 42.Математичні моделі та методи ринкової економіки: практикум / В. Вітлінський, О. Піскунова, О. Ткач, В. Скіцько, О. Новоселецький. – К.: КНЕУ, 2014. – 362 с.
- 43.Методичні рекомендації щодо проведення стрес-тестування в банках України // Постанова Правління Національного банку України: від 06.08.2009 № 460. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/v0460500-09>
- 44.Нетребчук Л.О. Аналіз тенденцій у формування кредитного портфеля банків України / Л.О. Нетребчук, Г.С. Петриченко // Інфраструктура ринку – 2017. - № 14. – С. 299-306. – Режим доступу: http://www.market-infr.od.ua/journals/2017/14_2017_ukr/54.pdf
- 45.Онищенко В.О. Досвід зарубіжних країн щодо оцінки фінансового стану банків [Текст] / В.О. Онищенко, Ю.С. Довгаль, О.М. Гребінь // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. наук. праць / УАБС НБУ. – Суми, 2012. – Вип. 35. – С. 25-32.

46. Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : [http:// www.bank.gov.ua](http://www.bank.gov.ua).
47. Попов О.В. Забезпечення фінансової стійкості банківської системи / О. В. Попов// Управління розвитком. – 2014. - № 10. – С. 67-69. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uproz_2014_10_26
48. Порядок визначення та затвердження рейтингової оцінки банку за рейтинговою системою CAMELSO// Рішення Правління Національного банку України від 01.11.2016 р. № 393-рш
49. Про врегулювання ситуації на грошово-кредитному та валютному ринках України: Постанова Правління НБУ від 13.12.2016 № 410 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0410500-16>
50. Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні: Постанова Правління НБУ від 28.08.2001 №368 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01>.
51. Примак Ю. Р. Сучасні українські та міжнародні методи аналізу фінансової стійкості банківської установи / Ю. Р. Примак // Міжнародний науковий журнал. - 2016. - № 9. - С. 115-122. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnj_2016_9_31
52. Прутська О.О. Сучасний стан та проблеми ліквідності банківської системи України / О.О. Прутська, В.Ю. Візнюк [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://global-national.in.ua/archive/14-2016/168.pdf>
53. Ремньова Л.М. Управління фінансовою стійкістю банківських установ у сучасних умовах / Л.М. Ремньова // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. – № 6 (51), ч. 2. – 2011. – С. 249-252.
54. Річний звіт НБУ 2014 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=17568764>
55. Річний звіт НБУ 2015 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=31669311>
56. Річний звіт НБУ 2016 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://beta.bank.gov.ua/admin_uploads/article/A_report_2016.pdf?v=4

57. Руденко З. М. Фінансова криза в Україні 2014-2015 років: причини та інструменти регулювання / З. М. Руденко // Науковий вісник НЛТУ України. - 2015. - Вип. 25.7. - С. 216-221. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnlту_2015_25.7_35
58. Солоділова К. В., Шафранова О. В. Сучасний стан кредитування в Україні / К. В. Солоділова, О. В. Шафранова // Молодий вчений. – 2017. – № 3 (43). – С. 844-847.
59. Статистика індикаторів фінансової стійкості [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=44575
60. Тарасевич Н. В. Стрес-тестування ризиків як інструмент антикризового управління діяльністю банків / Н. В. Тарасевич, А. М. Литвиненко // Финансы, учет, банки. - 2014. - Вып. 1. - С. 255-263. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fub_2014_1_38
61. Телишевська Л. І. Оцінювання фінансової стійкості банків як елементу управління / Л. І. Телишевська, А. М. Коренська // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – № 8. – С. 986-990.
62. Темпи зростання/зниження номінальної та реальної заробітної плати 2014-2015 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=44575
63. Тимошенко О.П. Стійкість банківської системи України: теоретичний аспект / О.П. Тимошенко // Науковий вісник БДФА: Збірник наукових праць. Вип. 4 (13): Економічні науки. — Чернівці, БДФА, 2008. — С. 59-65.
64. Туник М.В. Управління фінансовою стійкістю банку в умовах кризи / М.В. Туник [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.inter-nauka.com/uploads/public/14502551149411.pdf>
65. Шевриновский В. Н. Развитие систем банковского мониторинга: анализируя мировой опыт / В. Н. Шевриновский // Банковские технологии. – 2009. – № 5.
66. Шершньова З. Є. Стратегічне управління [Текст] : підручник / З. Є. Шершньова. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : КНЕУ, 2004. – 699 с.

- 67.Юрчишена Л.В. Оцінка фінансової стійкості комерційного банку / Л.В. Юрчишена, С.В. Подолян // Регіональна бізнес-економіка та управління. - 2013. - № 3. - С. 72-79. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Rbetu_2013_3_13.
- 68.Sarker A.A. CAMELS Rating System in the Context of Islamic Banking: A Proposed 'S' for Shariah Framework / A.A. Sarker [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ibtra.com/pdf/journal/v2_n2_article4.pdf.
- 69.Stress testing at major financial institutions: Survey results and practice/ Committee on the global financial system. – 2005 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.bis.org/publ/cgfs24.pdf>
- 70.Stress testing by large financial institutions: current practice and aggregation issues”, BIS, 2000 Blaschke [El. resource] - URL: www.bis.org/publ/bebs49.htm
- 71.Tryon R. C. Cluster analysis / R. C. Tryon, D. E. Bailey. – New York : McGraw-Hill Inc., US. – 1970. – 352 p.

ДОДАТКИ

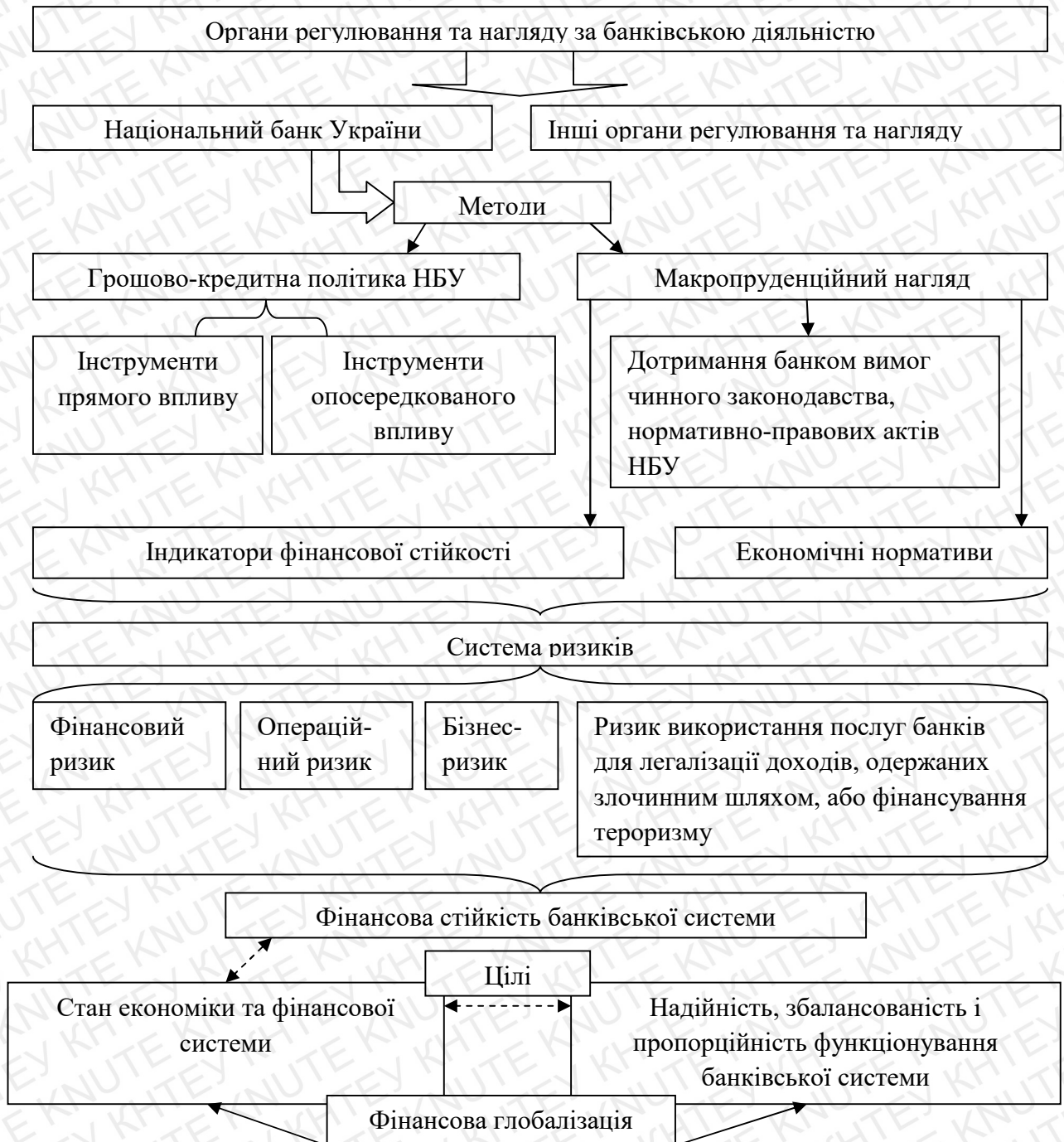
Додаток А

Підходи до визначення та трактування сутності поняття «фінансова стійкість банку» та «фінансова стійкість банківської системи»*

Автор, джерело	Трактування сутності
Визначення категорії «фінансова стійкість банківської системи»	
Коваленко В.В. [28, с. 8]	здатність в динамічних умовах ринкового середовища протистояти дії негативних зовнішніх та внутрішніх чинників, забезпечуючи надійність збереження та повернення вкладів юридичних та фізичних осіб, захищати інтереси акціонерів та своєчасно виконувати власні зобов'язання з метою забезпечення фінансової безпеки держави.
Васькович І.М. [10]	якісна і кількісна характеристика здатності системи трансформувати банківські ресурси та з максимальною ефективністю й мінімальним ризиком виконувати свої функції, витримуючи вплив зовнішніх і внутрішніх факторів
Визначення категорії «фінансова стійкість банку»	
Крейніна М.Н. [25]	одна з характеристик відповідності структури джерел фінансування структурі активів, яка визначається на основі співвідношення різних видів джерел фінансування та його відповідності складу активів
Дзюблюк О.В. [18, с.38]	здатність банку в строк та в повній сумі відповідати за своїми зобов'язаннями.
Ремньова Л.М. [57, с.249]	здатність протистояти внутрішньому та зовнішньому впливу, зберігати стійку рівновагу та надійність протягом тривалого періоду часу.
Завадська Д.В. [21, с.74]	системна якісна характеристика стану банку, що обумовлена дотриманням збалансованості, взаємозв'язку і взаємного узгодження складових елементів: фінансових (власного капіталу, активів та зобов'язань, ліквідності, платоспроможності, прибутковості, ризиків) й організаційних компонентів (організаційна структура, кадровий потенціал, інформаційні технології, рівень контролю і банківської безпеки), який відображає стійкість до непередбачених втрат і забезпечує досягнення тактичних і стратегічних цілей, а також високі результати функціонування.
Водоп'янова Н.О. [13, с.11]	певний стан структури активів та пасивів банку, що впливають на платоспроможність банку.

*Примітка: розроблено автором за джерелом: [10;13;18;21;25;28;57]

Механізм реалізації правління фінансовою стійкістю*

Джерело: [30, с.38]

Фінансові коефіцієнти діяльності комерційних банків*

Коефіцієнт	Алгоритм розрахунку	Нормативне значення	Сутність
Структура активів			
Частка високоліквідних активів в загальних активах	Високоліквідні активи / загальні активи	Не менше 15%	Вказує на частку активів з найвищою ліквідністю, що негайно може бути використана для будь-яких операцій
Частка високоліквідних активів в робочих активах	Високоліквідні активи / робочі активи	Не менше 20%	Вказує на частку робочих активів з найвищою ліквідністю, що негайно може бути використана для будь-яких операцій
Частка ліквідних активів в загальних активах	Ліквідні активи / загальні активи	В межах 61-70%	Вказує на частку загальних активів з високою ліквідністю
Частка робочих активів в загальних активах	Робочі активи / загальні активи	В межах 20-65%	Вказує, наскільки продуктивно банк використовує власні активи. Перевищення 83% вважається небезпечним
Показники кредитної діяльності			
Загальна кредитна активність	Надані кредити / загальні активи	Не більше 55%	Значення показника на рівні 80% характеризує наявність у банку проблем із ліквідністю
Рівень сумнівної заборгованості	Безнадійні кредити / кредитний портфель	Не більше 5%	Критичне значення показника становить 15 %, що свідчить про малоефективну кредитну політику
Достатність резервів	Фактичний резерв / позики, що не приносять дохід	Порівнюється з аналогічними показниками інших банків	Достатність резервів для покриття можливих втрат по позиках
Показники капіталу			
Адекватність основного капіталу	Основний капітал / (загальні активи - резерви)	Не менше 4%	Визначає достатність капіталу для загального обсягу діяльності банку без урахування ризиків
Платоспроможність	Капітал / пасиви	В межах 10-20%	Показує частку власного капіталу в структурі пасивів банку, чим вища його частка, тим надійніше і стійкіше працює банк
Коефіцієнт фінансування	Капітал / зобов'язання	В межах 25-30%	Вказує, наскільки заборгованість перед вкладниками та іншими кредиторами покрита власним капіталом

Структура зобов'язань			
Поточна заборгованість	(зобов'язання до запитання + залишки на коррахунках в НБУ + залишки на коррахунках в інших банках) / валюта балансу	В межах 7-10%	Характеризує стійкість банку, міру його обтяження зайвими витратами з обслуговування залучених коштів, а також довіру до нього клієнтів
Стабільний залишок	Середні поточні зобов'язання на рік / оборот по поточних зобов'язаннях	Порівнюється із аналогічними показниками інших банків	Вказує на обсяг залучених ресурсів, котрий завжди в середньому знаходиться в розпорядженні банку
Показники прибутковості			
Рентабельність активів ROA	Чистий прибуток / середні загальні активи	В межах 0,75-1,5%	Визначає, скільки грошових одиниць чистого прибутку припадає на одиницю активів
Рентабельність капіталу ROE	Чистий прибуток / вартість власного капіталу	В межах 10-20%	Визначає, скільки грошових одиниць чистого прибутку припадає на одиницю капіталу
Чистий спред	(проценти отримані / позики) – (проценти сплачені / підпроцентні депозити)	Не менше 1,25%	Дає змогу визначити мінімальний розрив у процентних ставках, який хоча і не принесе прибутку, але принаймні покриє збитки
Чиста процентна маржа	Доходи від процентів – (витрати від процентів / середні загальні активи)	4,5%	Дозволяє оцінити здатність банку приносити прибуток у вигляді доходу від процентної різниці як процент до середніх активів, зменшення процентної маржі свідчить про загрозу банкрутства
Чиста операційна маржа	(дохід на доходні активи + комісія) / всі фінансові активи – (витрати на проценти / пасиви, що фінансуються)	4,5%	Характеризує ефективність роботи банку
Показники витратності капіталу			
Чистий дохід на 1-го працівника	Прибуток після оподаткування / загальна чисельність працівників	Порівнюється із аналогічними показниками інших банків	

Характеристика основних рейтингових моделей*

Система	Компоненти	Загальна характеристика
CAMELS	С – достатність капіталу А – якість активів М – менеджмент Е – прибутковість L – ліквідність S – чутливість до ризиків	Кожен з компонентів оцінюється за п'ятибальною шкалою, де 1 є найвищою оцінкою, а 5 – найнижчою. Після чого на основі цих значень обчислюється підсумковий показник [49]. У середньому рейтинг на основі моделі CAMELS складається раз у рік, однак інколи для надійних банків (з рейтингом 1 і 2) дослідження проводиться раз у півтора року, а для проблемних банків (рейтинг 4 або 5) – частіше. Головна перевага – являє собою стандартизований метод оцінки банків, рейтинги по кожному показнику вказують керівництву банку напрямок необхідних дій щодо їх поліпшення, зведена оцінка виражає ступінь необхідного втручання, яке повинне бути розпочате з боку контролюючих органів. Недолік – у значній мірі заснована на експертних, тобто суб'єктивних оцінках, тому якість кінцевого результату багато в чому буде залежати від професіоналізму представників наглядових органів [16, с. 55].
PEARLS	Р – захист Е – ефективна фінансова структура А – якість активу R – норма рентабельності та витрат L – ліквідність S – ознаки зростання	Основною перевагою системи є те, що у ході її використання рівень прибутковості розглядається разом з іншими ключовими показниками такими як: сукупні активи, обсяг наданих кредитів та залучених депозитів, обсяг зовнішніх кредитів, портфель акцій, статутний капітал та приналежність до акціонерів [69, с. 3-4].
PATROL	достатність капіталу прибутковість кредитний ризик організація ліквідність	Система дистанційного аналізу кредитних організацій, за допомогою якої виявляються ті установи, у яких необхідно провести виїзну перевірку. Наглядові органи визначають рейтинги на базі доступної їм інформації. Кожний компонент, а також зведений рейтинг має оцінку від 1 (кращий рейтинг) до 5 (гірший рейтинг). Головною перевагою є те, що вона, окрім визначення поточного стану банківської системи, також імітує вплив таких зовнішніх шоків, як несподіваний відплив депозитів і зростання питомої ваги простроченої заборгованості.
ORAP	індикатори, пов'язані з пруденційними нормами; діяльність, відображена в балансі й поза балансом; компоненти, пов'язані з ринковим ризиком, прибутковістю і якісні.	Система працює в рамках стандартизованого програмного комплексу на базі внутрішніх та зовнішніх джерел інформації та передбачає оцінку 14 фінансових показників. Кожен компонент отримує рейтинг за шкалою від 1 (кращий рейтинг) до 5 (найгірший рейтинг) і потім трансформується у зведений рейтинг [46, с.29].

Продовження дод. Г

CAMEO	С – достатність капіталу А – якість активів М – менеджмент Е – прибутковість О – аналіз операцій та внутрішній контроль	Подібна до CAMEL. Була розроблена Федеральною резервною системою для оцінки іноземних банків та дочірніх банків.
CAEL	С – достатність капіталу А – якість активів Е – прибутковість L – ліквідність	У порівнянні з системою CAMEL у системі CAEL відсутній показник менеджменту. Тому що дана система відносить до дистанційної, а «М»-компонент не може бути досліджений без доступу до інсайдерської інформації
BOPEC	В – дочірні банки О – дочірні небанківські організації Р – материнські компанії Е – сукупний прибуток С – сукупний капітал	Запроваджена США у 1987 році з метою оцінки стійкості банківських холдингів, досліджуються дочірній банк, інші небанківські дочірні компанії, материнська компанія, консолідовані доходи та консолідована достатність капіталу [22, с.85-86].

*Примітка: розроблено автором на основі даних [14;46;49;52;69].

Порівняння діючих наборів індикаторів фінансової стійкості за методиками НБУ та МВФ*

Група нормативів	Назва нормативу за методикою НБУ	Назва показника фінансової стійкості за методикою МВФ	Група показників
Нормативи капіталу	1.1 Мінімальний розмір регулятивного капіталу (Н1)		Показники достатності капіталу
	1.2 Достатність регулятивного капіталу (Н2)	1.1 Співвідношення регулятивного капіталу зважених за ризиком активів (БП)	
		1.2 Співвідношення регулятивного капіталу першого рівня зважених за ризиком активів (БП)	
	1.3 Співвідношення регулятивного капіталу до сукупних активів (Н3)	1.3 Співвідношення недіючих кредитів без врахування резервів до капіталу (БП) 1.4 Співвідношення капіталу до активів (РП)	
Нормативи ліквідності	2.1 Миттєва ліквідність (Н4)		Показники ліквідності
	2.2 Поточна ліквідність (Н5)		
	2.3 Короткострокова ліквідність (Н6)	2.1 Співвідношення ліквідних активів до сукупних активів (БП) 2.2 Співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань (БП) 2.3 Співвідношення депозитів клієнтів до сукупних валових кредитів, крім міжбанківських (РП)	
	2.4 Коефіцієнт покриття ліквідністю (LCR)		
Нормативи кредитного ризику	3.1 Максимальний розмір кредитного ризику на одного контрагента (Н7)		Показники якості активів
		3.1 Відношення недіючих кредитів до сукупних валових кредитів (БП)	
		3.2 Співвідношення кредитів за секторами економіки до сукупних валових кредитів (БП)	
	3.2 Великі кредитні ризики (Н8)	3.3 Співвідношення великих відкритих позицій до капіталу (РП) 3.4 Співвідношення кредитів за географічним розподілом до сукупних валових кредитів (РП)	

Закінчення дод. Д

		3.5 Співвідношення валової позиції похідних фінансових інструментів в активах до капіталу (РП)	
		3.6 Співвідношення валової позиції похідних фінансових інструментів у зобов'язаннях до капіталу (РП)	
	3.3 Максимальний розмір кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами (Н9)		
		4.1 Норма прибутку на активи (БП)	Показники прибутковості та рентабельності
		4.2 Норма прибутку на капітал (БП)	
		4.3 співвідношення доходу від торговельних операцій до валового доходу (РП)	
		4.4 Співвідношення витрат на утримання персоналу до непроцентних витрат (РП)	
		4.5 Спред між ставками за кредитами та депозитами (РП)	
		4.6 Спред між найвищою та найнижчою міжбанківськими ставками (РП)	
		4.7 Співвідношення процентної маржі до валового доходу (БП)	
		4.8 Співвідношення непроцентних витрат до валового доходу (БП)	
		5.1 Співвідношення чистої відкритої позиції в іноземній валюті до капіталу (БП)	Показники чутливості до ринкового ризику
		5.2 Співвідношення кредитів в іноземній валюті до сукупних валових кредитів (РП)	
		5.3 Співвідношення зобов'язань в іноземній валюті до сукупних валових зобов'язань (РП)	
Нормативи інвестування	4.1 Інвестування в цінні папери окремо за кожною установою (Н11)	5.4 Співвідношення чистої відкритої позиції за інструментами участі в капіталі до капіталу (РП)	
	4.2 Загальна сума інвестування (Н12)		

Примітка: Н – норматив; БП – базовий показник; РП – рекомендований показник.

Джерело: [46].

Індикатори фінансової стійкості НБУ відповідно до методики МВФ*

	Код	Індикатори
Базові показники	I1	Співвідношення регулятивного капіталу до зважених за ризиком активів
	I2	Співвідношення регулятивного капіталу I рівня до зважених за ризиком активів
	I3	Співвідношення недіючих кредитів без урахування резервів до капіталу
	I4	Співвідношення недіючих кредитів до сукупних валових кредитів
	I5	Співвідношення кредитів за секторами економіки до сукупних валових кредитів
	I6	Норма прибутку на активи
	I7	Норма прибутку на капітал
	I8	Співвідношення процентної маржі до валового доходу
	I9	Співвідношення непроцентних витрат до валового доходу
	I10	Співвідношення ліквідних активів до сукупних активів
	I11	Співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань
	I12	Співвідношення чистої відкритої позиції в іноземній валюті до капіталу
Рекомендовані показники	I13	Співвідношення капіталу до активів
	I14	Співвідношення великих відкритих позицій до капіталу
	I15	Співвідношення кредитів за географічним розподілом до сукупних валових кредитів
	I16	Співвідношення валової позиції похідних фінансових інструментів в активах до капіталу
	I17	Співвідношення валової позиції похідних фінансових інструментів у зобов'язаннях до капіталу
	I18	Співвідношення доходу від торговельних операцій до валового доходу
	I19	Співвідношення витрат на утримання персоналу до непроцентних витрат
	I20	Спред між ставками за кредитами та депозитами
	I21	Спред між найвищою та найнижчою міжбанківськими ставками
	I22	Співвідношення депозитів клієнтів до сукупних валових кредитів (крім міжбанківських)
	I23	Співвідношення кредитів в іноземній валюті до сукупних валових кредитів
	I24	Співвідношення зобов'язань в іноземній валюті до сукупних зобов'язань
	I25	Співвідношення чистої відкритої позиції за інструментами участі в капіталі до капіталу

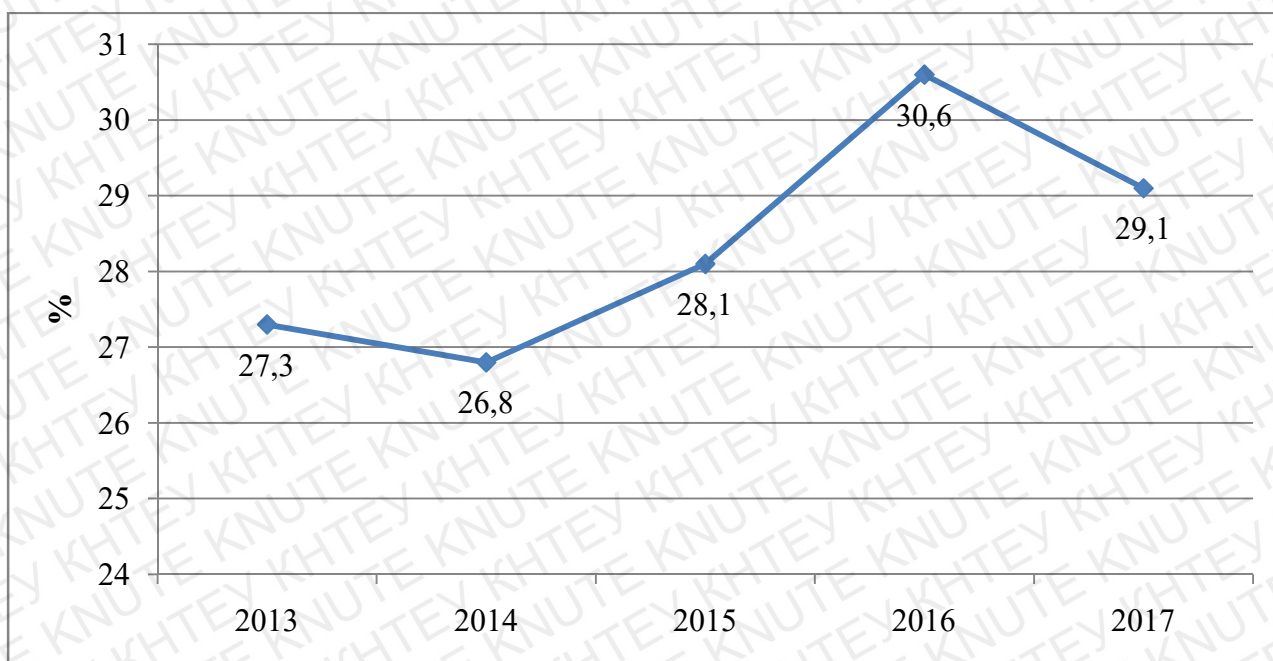
Джерело: складено автором на основі даних НБУ [59].

Динаміка виданих кредитів банками України за 2014-2018 рр.*

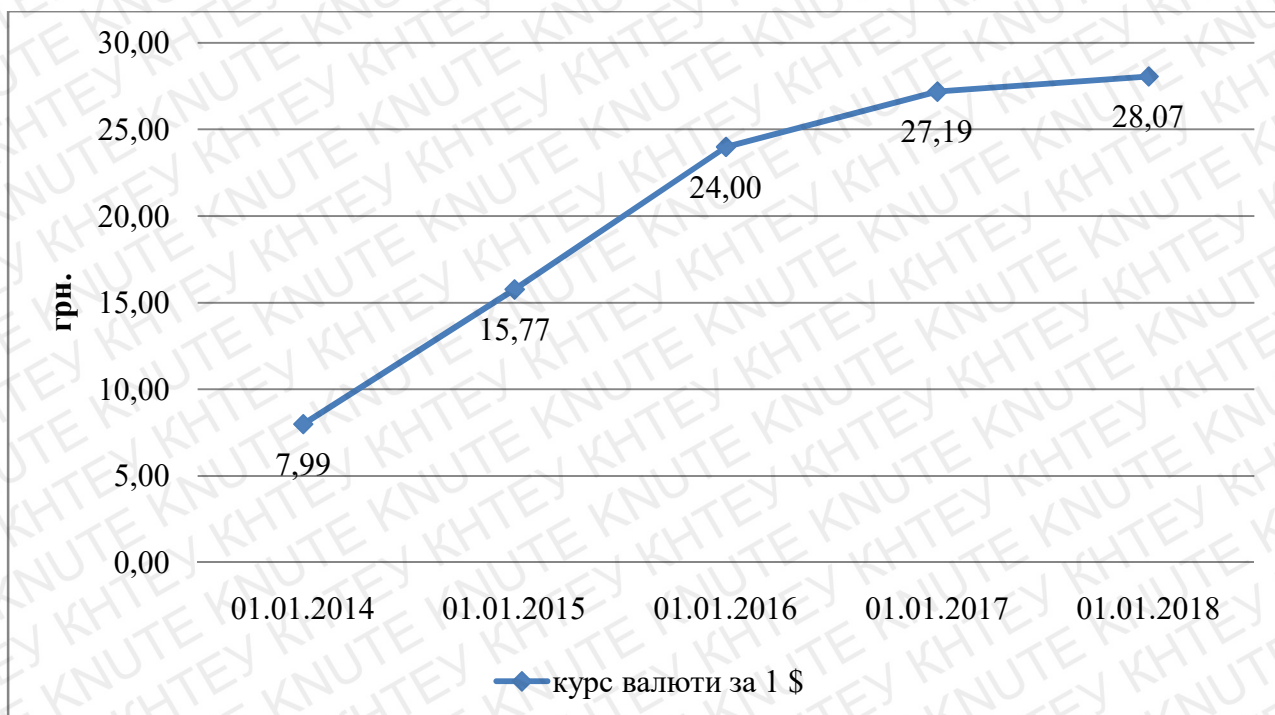
Показник	01.01.2014	01.01.2015	01.01.2016	01.01.2017	01.01.2018
Частка, %					
Видані кредити	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
Кредити суб'єктам господарювання	76,67	79,75	82,26	84,21	83,46
Кредити фізичним особам	18,41	17,79	17,40	15,65	16,39
Темп приросту, %					
Видані кредити	-	10,42	0,34	-0,38	3,67
Кредити суб'єктам господарювання	-	14,86	3,49	1,98	2,74
Кредити фізичним особам	-	6,72	-1,86	-10,43	8,61

Джерело: складено та розраховано автором на основі даних НБУ [46].

**Середньорічні процентні ставки банківських установ за кредитами
фізичних осіб за 2013-2017 рр.***

Джерело: складено автором на основі даних НБУ [46].

Динаміка курсу гривні по відношенню до долара за 2014-2018 рр.

Джерело: складено автором на основі даних НБУ [46].

Аналіз якості кредитного портфеля банків України у період 2014–2018 рр.*

Показник	01.01.2014	01.01.2015	01.01.2016	01.01.2017	01.01.2018
Кредитний портфель, млн.грн	911 402	1 006 358	1 009 768	1 005 923	1 042 798
Резерви для відшкодування можливих втрат за активними банк.операціями, млн.грн	131 252	204 931	321 303	484 383	516 985
Відношення резервів під кредитні ризики до кредитного портфелю, %	14,40	20,36	31,82	48,15	49,58
Питома вага проблемних кредитів у кредитному портфелі, %	7,70	13,50	21,12	30,60	54,54

*Примітка: складено та розраховано автором на основі даних НБУ [46].

**Аналіз економічних нормативів банківської системи України за 2014-2018
рр. (станом на 01.01)***

Норматив	Період				
	2014	2015	2016	2017	2018
Норматив мінімального розміру регулятивного капіталу (Н1), млн. грн.	204976	188949	129817	109654	115818
Норматив адекватності регулятивного капіталу/платоспроможності (Н2), %	18,30	15,60	12,30	12,70	16,10
Норматив миттєвої ліквідності (Н4), %	56,99	57,13	78,73	60,79	55,55
Норматив поточної ліквідності (Н5), %	80,86	79,91	79,98	102,14	108,08
Норматив короткострокової ліквідності (Н6), %	89,11	86,14	92,87	92,09	98,37
Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7), %	22,33	22,01	22,78	21,48	20,29
Норматив великих кредитних ризиків (Н8), млн. грн.	172,05	250,04	364,14	308,27	208,31
Норматив максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами (Н9), %	Введено Постановою № 361 від 08.06.2015		31,19	36,72	17,89
Норматив інвестування в цінні папери окремо за кожною установою (Н11), %	0,04	0,01	0,00	0,00	0,00
Норматив загальної суми інвестування (Н12), %	3,15	2,97	1,10	0,60	0,22
Абсолютний приріст					
Норматив мінімального розміру регулятивного капіталу (Н1), млн. грн.	-	-16027	-59132	-20163	6164
Норматив адекватності регулятивного капіталу/платоспроможності (Н2), %	-	-2,70	-3,30	0,40	3,40
Норматив миттєвої ліквідності (Н4), %	-	0,14	21,60	-17,94	-5,24
Норматив поточної ліквідності (Н5), %	-	-0,95	0,07	22,16	5,94
Норматив короткострокової ліквідності (Н6), %	-	-2,97	6,73	-0,78	6,28
Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7), %	-	-0,32	0,77	-1,30	-1,19
Норматив великих кредитних ризиків (Н8), млн. грн.	-	77,99	114,10	-55,87	-99,96
Норматив максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами (Н9), %	-	-	31,19	5,53	-18,83
Норматив інвестування в цінні папери окремо за кожною установою (Н11), %	-	-0,03	-0,01	0,00	0,00
Норматив загальної суми інвестування (Н12), %	-	-0,18	-1,87	-0,50	-0,38
Темп зростання, %					
Норматив мінімального розміру регулятивного капіталу (Н1)	-	-7,82	-31,30	-15,53	5,62
Норматив адекватності регулятивного капіталу/платоспроможності (Н2)	-	-14,75	-21,15	3,25	26,77

Закінчення дод. М

Норматив миттєвої ліквідності (Н4)	-	0,25	37,81	-22,79	-8,62
Норматив поточної ліквідності (Н5)	-	-1,17	0,09	27,71	5,82
Норматив короткострокової ліквідності (Н6)	-	-3,33	7,81	-0,84	6,82
Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7)	-	-1,43	3,50	-5,71	-5,54
Норматив великих кредитних ризиків (Н8)	-	45,33	45,63	-15,34	-32,43
Норматив максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами (Н9)	-	-	-	17,73	-51,28
Норматив інвестування в цінні папери окремо за кожною установою (Н11)	-	-75,00	-100,00	-	-
Норматив загальної суми інвестування (Н12)	-	-5,71	-62,96	-45,45	-63,33

*Джерело: складено та розраховано автором на основі даних НБУ [46].

**Темпи зростання капіталу та недіючих кредитів (без врахування резервів)
банківської системи України 2015-2018 рр., %***

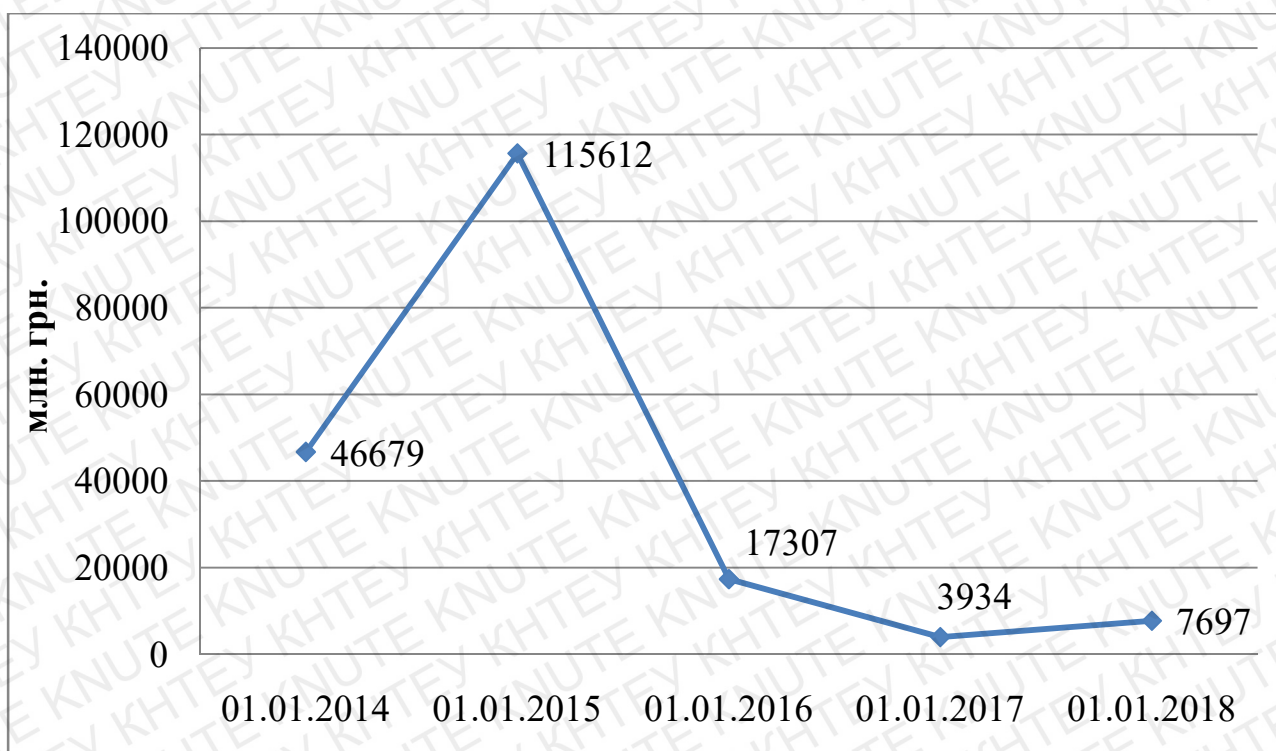
Показник	01.01.2015	01.01.2016	01.01.2017	01.01.2018
Капітал	-23,18	-31,24	22,73	28,22
Недіючі кредити (без врахування резервів)	53,05	45,27	-14,99	0,70

*Примітка: складено та розраховано автором на основі даних НБУ [46].

**Розподіл валових кредитів за секторами економіки та географічним
розподілом в Україні за 2014-20188 рр., %**

Показник	01.01.1 4	01.01.1 5	01.01.1 6	01.01.1 7	01.01.1 8
Валові кредити	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
Співвідношення кредитів за секторами економіки до сукупних валових кредитів					
1. міжбанківські кредити	2,14	1,19	1,34	1,20	1,68
1.1. резиденти	1,99	1,14	0,72	0,49	0,54
1.2. нерезиденти	0,14	0,04	0,62	0,71	1,14
2. кредити, крім міжбанківських	97,86	98,81	98,66	98,80	98,32
2.1. Резиденти	96,72	94,91	93,82	95,42	93,67
2.1.1 центральний банк	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
2.1.2 сектор загального державного управління	0,63	0,46	0,32	0,14	0,14
2.1.3. інші фінансові корпорації	2,05	2,38	1,49	1,11	1,01
2.1.4. нефінансові корпорації	73,48	72,42	75,29	78,55	76,47
2.1.5. інші сектори-резиденти	20,57	19,65	16,72	15,63	16,06
2.2. нерезиденти	1,14	3,91	4,85	3,37	4,64

Джерело: складено автором на основі даних НБУ [59].

Обсяги рефінансування банків протягом 2014-2018 рр.

*Примітка: складено автором на основі даних НБУ [46].

Динаміка показників доходу банківської системи України за 2014-2018 рр.,

%

Показник	Період				
	01.01.2014	01.01.2015	01.01.2016	01.01.2017	01.01.2018
Темп зростання					
Валовий дохід	-0,87	25,89	-5,34	-3,07	4,99
Чисті процентні доходи	-9,50	4,17	-23,82	14,19	14,71
Непроцентні доходи	14,57	56,58	12,03	14,10	-3,28
Частка					
Непроцентні доходи	41,44	51,54	61,00	54,06	49,80
Чисті процентні доходи	58,56	48,46	39,00	45,94	50,20
Валові доходи	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

*Примітка: складено та розраховано автором на основі даних НБУ [46].

Показники фінансової стійкості банківської системи України за 2014-2015

рр.*

Показник фінансової стійкості	01.01.2014	01.01.2015	01.01.2016	01.01.2017	01.01.2018
Коефіцієнт надійності	0,18	0,13	0,09	0,11	0,14
Коефіцієнт участі капіталу у формуванні активів	0,15	0,11	0,08	0,10	0,12
Коефіцієнт захищеності власного капіталу	0,21	0,26	0,33	0,30	0,22
«Фінансовий важіль»	5,63	7,90	11,09	9,15	7,17
Коефіцієнт платоспроможності (адекватності) регулятивного капіталу	0,18	0,16	0,12	0,13	0,16
Співвідношення статутного та банківського капіталу	0,96	1,21	2,14	3,35	3,03
Мультиплікатор капіталу	6,64	8,90	12,09	10,15	8,17
Коефіцієнт миттєвої ліквідності	0,57	0,57	0,79	0,61	0,56
Коефіцієнт поточної ліквідності	0,81	0,80	0,80	1,02	1,08
Коефіцієнт короткострокової ліквідності	0,89	0,86	0,93	0,92	0,98
Співвідношення високоліквідних активів до робочих активів	0,16	0,14	0,15	0,15	0,12
Коефіцієнт генеральної ліквідності	0,21	0,18	0,22	0,23	0,21
Коефіцієнт кредитної активності	0,71	0,76	0,80	0,80	0,78
Коефіцієнт активності залучення строкових депозитів	0,36	0,32	0,31	0,34	0,32
Коефіцієнт активності використання строкових депозитів у кредитний портфель	2,00	2,39	2,58	2,38	2,40
Коефіцієнт прострочених кредитів	0,16	0,23	0,35	0,38	0,55
Коефіцієнт активності використання залучених коштів у кредитний портфель	0,84	0,86	0,88	0,89	0,89
Коефіцієнт рівня робочих активів	0,89	0,92	1,11	1,21	1,25
Рентабельність активів	0,00	-0,04	-0,05	-0,13	-0,02

Закінчення дод. Т

Рентабельність капіталу	0,01	-0,30	-0,52	-1,17	-0,16
Чиста процентна маржа	0,05	0,05	0,03	0,03	0,03
Коефіцієнт окупності витрат доходами	1,01	0,80	0,80	0,54	0,87
Загальний рівень рентабельності	0,01	-0,25	-0,25	-0,84	-0,15

* Примітка: розраховано та складено автором на основі даних НБУ [46].

Нормативи фінансової стійкості банківської системи України*

Показник	Позначення	Нормативне значення	Формула
Коефіцієнт надійності	K1	Не менше 0,05	$\frac{\text{Власний капітал}}{\text{Зобов'язання}}$
Адекватність регулятивного капіталу	K2	Не менше 0,10	$\frac{\text{Регулятивний капітал}}{\text{Активи}}$
Коефіцієнт участі власного капіталу у формуванні активів	K3	Не менше 0,10	$\frac{\text{Власний капітал}}{\text{Активи}}$
Співвідношення кредитів та зобов'язань	K4	Не менше 0,9	$\frac{\text{Кредити}}{\text{Зобов'язання}}$
Коефіцієнт активності залучення строкових депозитів	K5	Не менше 0,5	$\frac{\text{Строкові зобов'язання}}{\text{Зобов'язання}}$
Мультиплікатор капіталу	K6	12-15	$\frac{\text{Активи}}{\text{Капітал}}$
Коефіцієнт загальної ліквідності	K7	Не менше 1	$\frac{\text{Активи}}{\text{Зобов'язання}}$

*Примітка: побудовано автором на основі джерел [22;61].